

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. V.

Sibiu, Septembrie — Octombrie 1902.

An. XXXIII.

Discurs de deschidere

*rostit de presidentul Asociațiunii Domnul Alesandru Mocsonyi, la
adunarea generală, ținută în Oravița la 14 Septembrie 1902.*

Adunările noastre generale sunt adevărate sărbători naționale. Cu însuflețire alergăm din toate părțile române ale patriei în fie-care an la un alt centru național, ca să sărbămăm marea idee, în al cărei serviciu ne-am pus: *ideea culturii poporului român din Ungaria*. Facem aceasta în conștiința înaltei importanțe a acestei idei.

Scim, că cultura este cel mai însemnat factor de putere al popoarelor în toate timpurile, între toate împrejurările. Sunt însă timpuri și împrejurări, când — precum o simțim și noi — chestiunea culturii poate să devină pentru un popor chiar o *chestiune de viață*. (Așa-i!) Astfel lupta pentru cultură nu este altceva, decât *luptă pentru existența națională*. (Aprobări vii.)

Firește, numai cultura adevărată are această putere conservatoare, iar cultura adevărată nu poate să fie alta, decât numai și numai *cultura națională*. (Aprobări.)

Dacă cultura poporului este — precum deja etimologia cuvântului ne-o indigitează — cultivarea însușirilor intelectuale și morale ale unui popor, și dacă tocmai aceste însușiri sufletesci în specifică lor sintesă psihică constituie caracterul național al aceluia popor, atunci e lucru invederat, că *numai cultura națională este cultura adevărată*. (Aprobări vii.)

Și precum caracterul național se manifestă în limba, în modul de gândire și simțire, în datinele și moravurile, în tra-

dițiunile și idealurile naționale, în poesia și industria națională, în portul național și altele, așa și cultura națională are să îmbrățișeze întreaga viață națională în toate manifestațiunile ei. Ea are să conserve, să cultive, și unde e de lipsă să nobiliteze toate elementele naționale ale vieții poporului. Ea are să desvoalte conștiința națională, basa culturii naționale, sentimentul religiosității, basa moralității, patriotismul, basa virtuților cetățenesci, spiritul economic, basa prosperării materiale, simțul estetic, basa nobleței inimei, cu un cuvânt cultura națională are să deslege toate puterile rămase încătușate prin vicisitudinea timpurilor, are să deștepte toate puterile latente ale poporului, ca astfel să fie asigurată în butul tuturor pericelilor amenințătoare, *existența națională a poporului român din Ungaria*. (Aprobări și aclamări.)

Vedem cât de măreață este ideea culturii naționale și cât de mari și vitale sunt interesele legate de realizarea ei. (Așa este!)

Dar cât de măreață este ideea, atât de grea este realizarea ei. Este o operă grandioasă, ba putem dice, o operă gigantică, la care ne-am angajat. Aceasta firesce nu poate fi opera unei singure generațiuni, dar este o operă deamă de stăruințele cele mai nobile ale generațiunilor, este o operă care pretinde dela fie-care generațiune încordarea și concentrarea tuturor puterilor sale. Și dacă undeva, apoi aici se potrivește pentru noi devisa: *viribus unitis*, căci dacă undeva, apoi aci în sînul Asociațiunii noastre ne este dată posibilitatea de a concentra toate puterile noastre. (Aprobări vii.)

Prin Asociațiune ni-s'a deschis arena, la pragul căreia dispar toate veleitățile despărțitoare; pe această arenă ne prezentăm desbrăcați de toate particularismele, de toate divergențele confesionale, politice, locale ori provinciale, pe acest teren ne întîlnim cu toții uniți într'un cuget și o simțire.

Asociațiunea este *expresiunea unității și solidarității naționale pe terenul cultural al poporului român din Ungaria*; iar prin organizarea ei ni-e dată posibilitatea concentrării puterilor noastre. Astfel ca o di epocală va străluci în analele ei ziua, în care Asociațiunea va vedea organizată sub stindardul său *întreaga*

inteligență română ca o armată bine disciplinată în serviciul cauzei naționale. (Așa este.)

Concentrarea națională deci să ne fie lozinca. (Aprobări vii.) Iar despărțemintele noastre deja înființate și cari se vor înființa încă, prin cari Asociațiunea vine în atingere nemijlocită cu poporul, sunt chemate a ne apropia pas de pas de această organizare națională.

Și în această privință îmi servește spre deosebită plăcere a pute releva în acest moment solemn faptul, că între bine meritatele noastre despărțeminte, ale căror zel și devotament merită laudă, ocupă loc distins despărțemântul Oraviței.

Prestațiunile acestui valoros despărțemânt ne îndreptătesc la frumoase speranțe. Cu astfel de speranțe a venit Asociațiunea în aceste regiuni romantice, ca să-și țină astădată la sediul acestui despărțemânt, la acest focular național de bun renume, adunarea sa generală. (Trăiască!)

Eu din parte-mi sunt convins, că speranțele noastre vor fi justificate. În această convingere și cu salutare frățescă declar adunarea deschisă. (Trăiască!)

Dr. GEORGE VUIA.*)

Este acum pentru întâia-dată, că la ședința festivă a secțiunilor literare-științifice ale „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“ se face necrologul unui membru al acestor secțiuni. Un obicei bun acesta, căci ne dă prilegiu a ne oprî din când în când în fuga vieții și stînd pironiți în fața repaosului etern, să ne tragem seama cu legile și cu valoarea cea adevărată a mișcării neincetate.

În mijlocul toiuului produs de învîlmășeala vieții mă opresc dinaintea chipului liniștit al Drului *George Vuia* și îmi țes firele, ca să Vă pot arăta în toată limpedimea tabloul acestei vieți atît de laborioase, atît de clare, dar' al cărei sfîrșit ne întunecă din nou privirea în misterul ființei.

George Vuia s'a născut în Arad, în 3 Maiu 1850, din părinți meseriași. Tatăl său, un ciobotar sirguincios și de cîinste, a purtat numele Vuici, și cu acest nume a fost introdus în cartea botezaților din Arad și băiatul său *George*. La școală s'a înscris cu numele *Vuia*. — Școala elementară, precum și clasele I—VII liceale le-a făcut în orașul său natal, iar' clasa a VIII-a gimnasială a studiat-o ca privatist, dînd esamenul de pe această

*) Disertațiune citită în adunarea generală a Asoc. ținută în Oravița la 14 Sept. 1902; menită însă pentru ședința festivă a secțiunilor științifice-literare.

clasă, precum și examenul de maturitate în 26 Ianuarie 1871, la gimnasiul reformat din Sárospatak.

După terminarea studiilor gimnasiale s'a înscris ca medicinist la universitatea din Budapesta. — De oare-ce însă de acasă era sêrac, a fost necesitat, ca, pe lângă studiu, să mai muncească și pentru susținerea vieții, — soarta atâtor tineri români, care adeseori se resbună prin slăbirea prea timpurie a puterii de viață.

Medicinistul George Vuia considera încă de mare noroc pentru sine impregiurarea, că în urma vocii sale sonore și a cunoștințelor sale în ale tipicului bisericesc a fost angajat cantor la biserica gr. or. din Budapesta cu un mic salariu de 800 coroane pe an și o chilia mică și modestă ca locuință. — Din această remunerațiune se întreținea la studiu, ba uneori mai trimitea și câte-un mic ajutor la Arad părinților săi, cari erau fără avere.

Cel mai bun prieten al decedatului era pe aceea vreme dl P. Ilieș, student la politehnicul din Budapesta, ați inginer în România, de origine din Țebea. Sêrac și dînsul, în cele din urmă medicinistul Vuia l-a primit să locuiască cu dînsul în unica cameră, ce-o avea în edificiul bisericeii menționate mai sus. — În schimb Ilieș îi plătia 2 coroane pe lună pentru biata babă, care le făcea serviciul de curățenie în cameră.

Încă de pe aceea vreme, tinerul George Vuia se arătase Român de inimă și de convingere, foarte activ și entusiasmă în toate mișcărilor naționale ale tinerimei și foarte cumpênit în același timp, nici odată fantasist.

Pe atunci era luptă mare între tinerimea română din Budapesta pentru statutele societății „Petru Maior“ — După-ce ministeriul înapoiase de mai multe ori și în decurs de mai mulți ani statutele înaintate spre aprobare, cerând diferite modificări, — în cele din urmă, prin anul 1873, cerea, ca ultimă modificare, să se dică în statute, că „membru al societății poate fi fie-care cetățean ungar de buză română“ (minden román ajkú magyar honpolgár).

Odată cu înapoierea statulelor, pentru-ca să se introducă această frasă, ministeriul pusese și un termen pentru votarea de cătră societate a acestei modificări și, în cas de neurmă, dăduse ordin expres poliției din Budapesta, să disolve imediat societatea. — Era un fel de ultimă. — În textul statulelor înaintate de tinerime se dicea, că membru al societății poate fi fie-care Român din țerile de sub coroana Ungariei.

Tinerimea era înverșunată contra textului cerut de ministeriu, dar' nu era altă alternativă, decât primirea textului cerut de guvern, sau inevitabilă disolvare a societății. Soluțiunea din urmă ar fi fost o pierdere ireparabilă pentru tinerimea și colonia română din Budapesta. S'ar fi sacrificat un centru de cultură națională, foarte important și foarte necesar.

Îndată-ce s'a cunoscut textul și ultimatul ministeriului, — regretatul Vuia în unire cu decedatul avocat Liuba, fost ginere al Dlui Vincențiu Babeș și un alt tiner de inimă, Mihali, au văduț clar situațiunea și au început să lupte pentru primirea textului impus de guvern. Lupta și propaganda aceasta nu era tocmai plăcută, pentru-că o parte din tinerime în-

cepusese să se agite prin ziarele române de atunci contra adoptării modificării cerute și să gratifice cu tot felul de epitete pe cei-ce erau pentru primire, botezându-i „ajkoșt“.

Dar' în fine necesitatea a învins, și mai târziu s'a vădut, că reprezentanții ei, în frunte cu George Vuia, au fost bine inspirați. Societatea există și astăzi și e un centru cultural și binefăcător pentru tinerime.

După aprobarea statutelor, George Vuia în tot decursul timpului, cât a stat în Budapesta, a fost unul dintre cei mai activi și mai devoți membri ai societății „Petru Maior“, care mai târziu l-a avut și ca președinte. — Fondul inalienabil, sau de rezervă, care s'a înființat pe atunci pentru a asigura existența societății, încă se datorează mai mult inițiativei regretatului Vuia.

Am desvêlit amănuntele acestea mai ales, că ele învederează caracterul firm, dar' calm al decedatului, care cu focul sacru al iubirii de neam în inimă, nici odată nu s'a lăsat răpit de sentiment la nechibzuințe, ci totdeauna toate le-a adus la dreaptă cumpănă prin tăria resonamentului.

În resumat, este fapt incontestabil, că Vuia a ocupat loc între cei mai distinși, mai activi și mai inteligenți tineri de pe timpul său din Budapesta. Era totdeauna în frunte la toate mișcările naționale, literare și sociale.

Încă de pe timpul, când era student, avea mare înclinare pentru științe. Urmăria cu atențiune ori-ce tratat mai important din revistele de științe, precum și opurile autorilor de valoare, mai ales din științele naturale, și păstra note despre tot, ce 'i se părea mai important. Încă pe când petrecea la Budapesta ca student începuse a scrie articoli în „Familia“ despre impresiunile și cunoștințele primite.

În anul 1874 a participat la adunarea generală a Asociațiunii în Deva și cu acel prilegiu a ținut și o disertațiune, despre „Arderea cadavrelor“, care s'a publicat în „Albina“ (Nr. 76 și următori din 1874), foaia, ce o redigia atunci dl Vincențiu Babeș în Budapesta.

Terminând studiile de medicină și făcând toate esamenele prescrise, Dr. George Vuia în anul 1876—77 a fost aplicat medic asistent în spitalul „Rökus“ din Budapesta, ear' în anul 1878 s'a așezat ca medic curant în Arad.

Prevenitor, glumeț, de spirit, cum era, a câștigat aici în curând simpatiile tuturor. Predilecțiunea pentru cântare l-a îndemnat să încerce aici înjgheburile unui cor bărbătesc, la care luase parte fie-iertatul Episcop Iosif Goldiș, archimandritul de acum Augustin Hamsea și alte persoane marcante din Arad. Iosif Goldiș, pe atunci profesor la liceul din Arad, introdusese în aceea societate și pe scriitorul acestor rinduri, care era încă student gimnasial, și imi aduc aminte, că oarele la corul Drului Vuia erau pentru toți momente de cele mai senine plăceri sociale. — Corul acesta a învățat numai „Cântecul gintei latine“, și apoi s'a desființat.

În anul 1881 Dr. George Vuia a luat în căsătorie pe Livia Maniu, fiica notarului public din Oravița, Aurel Maniu, bărbat distins al națiunii noastre. În același an a început să practiceze ca medic de băi la „Băile Herculane“ de lângă Mehadia, astfel, că timpul iernii Vuia îl petrecea în Arad, vara în

Mehadia. — Ca medic al acestor vestite băi, Dr. Vuia își câștigase încredere în cercuri largi, numele lui devenise binecunoscut și în România. Merita această încredere generală, căci studiul neîncetat îi era cel mai bun tovarăș. Cuprins de dorul perfecționării în științele medicale, în anul 1884 a fost la Viena, ca să facă un curs special de oculistică și de boale femeesci, iar în anul 1888 a depus în Bucuresci examenul de liberă practică, așa, încât rețetele lui aveau valoare și în România.

Condeiu nici odată nu l-a lăsat din mână. A scris mulți articoli științifici în revista „Clinica“, ce apare la Bucuresci sub redacția dlui profesor Assaky, apoi în „Wiener Medizinische Wochenschrift“ și în altele.

În 1888 a dat publicității opul său cel mai însemnat „*Higiiena poporală*“ cu privire la săteanul român, o carte aprobată de ministerul reg. ung. de culte și instrucțiune publică și de ministerul de culte și instrucțiune din România, recomandată prin circular de autoritățile române diecesane din Sibiu. Blaj. Arad. Lugoj și Caransebeș.

Cartea aceasta a răspuns unei trebuințe adânc simțite. Resultatul a fost neașteptat. Ceea-ce rar îi se întâmplă unei cărți românesci, — din această carte în decurs de doi ani toate exemplarele s'au vândut. Numai după 4 ani însă autorul a putut afla timp pentru edițiunea a II-a. — Reproduc câteva cuvinte din prefața acestei edițiuni: „Aceasta a doaua edițiune a cam întârziat. Cetitorii însă vor găsi-o mult schimbată. Am ținut cont de progresele, ce dîlnic să fac pe terenul higienei, avînd totdeauna în vedere traiul și obiceiurile Românului dela țeară. Pentru a le cunoaște pe acestea, am făcut călătorii în mai multe ținuturi locuite de Români, am trecut și în regatul României, călătorind o parte însemnată a țerii; pretutindenea am intrat în coliba țeranului și resultatul cercetărilor mele a fost, că a trebuit să îmbogățesc rubrica „fărădelegilor igienice“, oglinda, unde țeranul își poate vedé păcatele, ce pe fie-care dî le face cu știința și fără știință, în contul sănătății sale“.

Aceste cuvinte din prefața edițiunii a doua demonstră în mod suficient însemnătatea mare a opului de sub întrebare și conștientiositatea incomparabilă a autorului.

Un alt op al său din domeniul științelor medicale este tractatul despre „*Boalele venerice*“, apărut la Oravița în anul 1890.

O mulțime de articolași, cu deosebire despre locurile de cură din patria noastră și din România, a scris Dr. George Vuia pentru „Enciclopedia Română“.

Între manuscrisele rămase de dînsul aflu descrieri drăgălașe despre băile: Covasna, Boholt, Basna, Bălțatesci, Balta-Albă ș. a.

Lucrările de condeiu ale Drului George Vuia nu s'au mărginit însă numai la scrieri curat științifice, ci dînsul s'a ocupat și cu literatura frumoasă. Articoli de George Vuia aflăm cu deosebire în „Dreptatea“, ce apăruse câți-va ani în Timișoara.

Predilecția pentru musică nici odată nu l-a părăsit. Resultatul literar al acestei predilecțiuni este operata comică într'un act „*Nașa Trina*“, mu-

sica de Alecsandru Doru. Opereta aceasta s'a jucat în anul 1888 de „Reuniunea română de cântări și musică din Oravița“ de două-ori în Oravița și odată la „Băile-Herculane“. Libretul s'a tipărit la Sibiu în anul 1889.

Ultima disertație și-a ținut-o Dr. George Vuia la „Băile Herculane“ în anul 1900, cu ocaziunea adunării generale a Asociațiunii. Obiectul disertațiunii este istoricul acestor renumite băi. — Autorul insistă cu deosebire asupra petrecerii la acele băi a în veci regretatei Impărătese-Regine Elisaveta.

Această adunare generală a Asociațiunii, în vederea meritelor lui științifice și literare l-a ales pe Dr. George Vuia membru în secțiunea științifică, și în calitatea aceasta dânsul a și luat parte la cea dintâiu ședință plenară a secțiunilor, care s'a ținut în 14 Octobrie n. 1901 la Sibiu.

Ca Român Vuia era dintre aceia, cari nu fac nici odată paradă cu sentimentul lor naționalist, dar' nici nu șovăesc în nici o impregiurare. Era convins despre aptitudinile și valoarea neamului său și avea deplină încredere în viitorul lui. Chiar ca student a dat dovadă palpabilă despre aceasta, când a fost chemat să-și facă voluntariatul de un an în armată. — În registrele armatei fiind trecut cu numele de Vuici, așa cum a fost introdus în matricula de botez din Arad, n'a esitat nici un moment a cere dela ministeriu rectificarea numelui în cel românesc de Vuia. În chestiuni naționale Vuia se distingea prin o măsură dreaptă, care ținea calea de mijloc. Esagerarea de ori-ce natură — era departe de ființa lui.

Caracteristica principală a conversațiunii Drului Vuia era tonul glumeț, care ascundea însă pentru cel cuminte un conținut bogat și foarte serios.

În timpul din urmă se observase oare-care schimbare în chipul de a fi al Drului George Vuia. Începuse să fie timid, preocupat de griji familiare și mai puțin vesel, ca mai înainte. Avea ceva pe suflet, vre-un nour, vre-o grije, ce-l făcea abătut.

Om de știință, medicul „Băilor-Herculane“ par-că începuse a simți, că e de mai mare preț în lumea aceasta liniștea și sănătatea sufletului, decât a trupului.

Ultima sa disertație despre Băile Herculane o termină prin citarea inscripției pe termele lui Antonius în Roma :

„Cura vacuus hunc adeas locum,
Ut morborum vacuus abire queas,
Non enim hic curatur, qui curat“.

În românește:

„Lapadă grija luminează, de vii la locul acesta,
Ca fără boală voios să poți pleca de-aicia,
De suferință nu scapi, cât timp grija te roade“.

De suferință nu scapi, cât timp grija te roade. — Și nu a scăpat Dr. George Vuia de suferință, că — așa se vede -- griji amare îi apăsau nobilul său suflet.

Câte-va luni după ce a participat la cea dintâiu ședință plenară a secțiunilor științifice-literare a reposat.

Arad, luna August 1902.

Vasilie Goldiș.

PĂMÎNTUL DIN PUNCT DE VEDERE HIGIENIC *).

În masa compactă a pământului se află toate acele 66 elemente sau corpuri simple, parte solide, parte fluide și parte gazoase, pe cari scrutații științelor naturale le-au descoperit până acuma.

Cu toate acestea înviroșarea lui în deosebi o compun 8 elemente mai de căpetenie și anume: Oxigenul, adică un corp gazos, care se cuprinde și în aerul atmosferic ce ne încungiură; Siliciul sau creminea, Aluminiul, Natriul, Chlorul, Ferul, Calciul sau Varul și Magnesiul. Am amintit cu numele aceste 8 elemente însemnate ale pământului, mai ales pentru aceea fiind-că ele sunt de mare folos, atât pentru noi oamenii, cât și pentru animale și plante.

Pământul este un corp foarte mare și estins. Naturaliștii ni-l presintă într'o formă rotundă ca un glob, la două capete puțin lătăuș cam turtit.

Aceste două capete ale pământului se numesc poluri. La unul se ăice polul nordic designat cu (N) sau țitina de međul nopții și la celalalt polul sudic (S) sau țitina dela ameađi. Terenurile dela aceste poluri se chiamă regiuni polare. Linia, care se inchipuesce a lega prin mijlocul pământului aceste două puncte, este osia pământului sau *axă*; iară cea care să presune a trece tot prin mijlocul lui dela apus (W) la răsărit (O) represintă linia equatorială. Aici la mijloc, unde se întâlnesc prin cruceșare aceste două linii, apare partea cea mai groasă și mai bulbucată a pământului. Terenul din apropierea equatorului are numirea de regiune equatorială. Regiunile polare sunt regiuni friguroase, pe când cele de lângă equator sunt terenuri călduroase, pentru-că ele se află mai în fața soarelui decât cele polare. Pe cât va fi un teren mai aproape de soare pe atâta va avé o temperatură mai călduroasă, căci rađele soarelui în regiunile aproape de equator, cad asupra lor mai perpendicular (oblu), iară pe cele polare mai curmeziș, prin urmare și temperatura lor va fi mai scăđută adică rece, căci și aerul de pe aceste regiuni fiind mai încărcat cu vapori de apă trebuie să fie mai rece decât pe la equator, cu atât mai vêrtos fiind-că vaporii din apă absorb o mare cãntitate din căldura rađeilor solare.

Pământul fiind un corp mișcãtor, se învirte mereu în jurul soarelui odată într'un an; în jurul osiei sale în 24 de oare odată.

Când se învirte în jurul soarelui, așa după cum continentele se vor afla mai aproape sau mai îndepãrtate de soare, vom avé căldură sau rēceală -- vară sau iarnă.

Pământul, după cum am ăis, e compus din materii solide sau uscate, fluide și gazoase. Partea solidă, sau după cum se ăice, sãmburele pământului, o putem privi ca pe un mieđ rotund care ocupă loc între doue oceane mari, anume între oceanul de apă și între cel de aer. Oceanul de-asupra,

*) Disertațiune poporală, cetită în adunarea generală a Asociațiunii ținută în Oravița la 14 Septembrie 1902.

cel de aer, nu-l vedem cu ochii, căci se perde în totalitatea cea mare a văzduhului. Oceanul de desupt, adică cel de apă îl putem privi sub picioarele noastre.

Părțile solide și fluide ale pământului se consideră ca niște corpuri cari stau la olaltă ori despărțite. Partea gazoasă este atmosfera, care în formă de învelitoare acopere întreg globul solid.

Uscatul pământului e făcut din mai multe materii așezate preste olaltă în formă de straturi, păhuri sau roce. Preste stratul de-asupra se estinde suprafața pământului numită pătura vegetală (fauna), bună pentru crescerea, sporirea și dezvoltarea plantelor și a animalelor. Sub suprafața aceasta vin straturile așezate în formă de păhuri unul preste altul și anume: stratul năsipos, petros, calcaros sau văros, cretos, de granit și de alte părți solide.

Pătura de-asupra se înmulțesce neconținut prin produsele pământului, a animalelor și plantelor, care mestecându-se cu mineralele putrețesc și se preface în pulvere.

Despre animale și plante cu drept cuvânt se poate dice: din pulvere s'au făcut și pulvere au să fie.

Corpurile viețuitoare: animalele și plantele de pe pământ trăiesc acolo unde stau în comunicație continuă părțile solide cu apa și cu atmosfera, adică pe suprafața pământului. Aici se află munți, șesuri, văi, mări și oceane de apă, care decid asupra temperaturii diferitelor regiuni.

Precum în toate corpurile din natură, așa și în lăuntrul pământului se petrece un proces chimic foarte puternic, o mișcare continuă de elemente care compun și descompun materiile ajunse întrênsul.

Astă mișcare a elementelor este împreunată cu formare de căldură și se numesce căldura proprie a pământului.

Dovadă la aceasta sunt: izvoarele calde de ape minerale și erupțiunile vulcanice ce ies din interiorul lui. Trebuie să șcim că pământul afară de căldura lui proprie mai are încă și alta împrumutată dela soare.

Asta însă se schimbă conform cu căldura sau răcirea aerului și nu pătrunde mai în jos în pământ decât $1\frac{1}{2}$ metru.

În afundime de 4–6 metri dela suprafață urmează o căldură statornică de 9–10°, care nu se schimbă nici vara nici iarna.

Căldura proprie a pământului cu atât va fi mai mare cu cât vom străbate mai afund spre centrul lui. Așa spre exemplu dacă vom lua cum-că la o adâncime de 30 metri căldura va cresce cu 1°, atunci la 300 metri va cresce cu 10°, iară la 3000 m. cu 100°. Prin urmare în afundimile cele mai mari trebuie să fie o căldură atât de puternică încât și părțile solide se vor topi și preface în lichide. De aici rezultă că pământul are să fie mai solid la margini decât la mijloc.

Cercetările geologice dovedesc și aceea cum-că căldura lui internă cu atât va fi mai aproape de suprafața lui pe cât ne vom apropia mai tare de equator.

Pământul e un corp al naturii foarte folositor, căci în el se cuprind o mulțime de materii, elemente și minerale trebuincioase atât vegetalelor cât și animalelor.

Din el își trag plantele sucurile și substanțele lor hrănitoare, pe care le pregătesc în folosul animalelor și a oamenilor. Din el isvorește apa de care nici animalele nici plantele nu se pot lipsi.

În interiorul lui se află o mulțime de săruri și metale pe care le folosim atât pentru binele sănătății cât și pentru a ne acoperi lipsele casnice. Cine nu știe, că din partea argiloasă a pământului se fac cărămiștile, din el se câștigă petrele și alte materiale de clădit locuințe și de fabricat vase, instrumente, aparate economice etc.

Din poziția teritoriilor lui concludem și la diferența climei sau a temperaturii, după care avem a ne acomoda condițiunile noastre de traiu. Avem să scim însă și aceea, că tot în suprafața pământului se sporesc și o mulțime de microbi sau germeni, adecă niște ființe mititele, cari sunt dușmanii cei mai primejdioși ai vieții și sănătății noastre. Aceștia provin din descompunerea și putrețirea substanțelor organice care se petrece pe pământ mai ales în timp de vară când este cald.

Din pământ microbii ajung în noi prin apă, prin aer și prin hrană.

Dintre cei cari se sporesc pe suprafața pământului mai primejdioși sunt aceia ce produc tetanosul, un fel de înțepeneală a nervilor și frigurile la oameni; dălacul și armurarea la vite.

Pământul pădurilor și al câmpiilor băltoase, bogat în materii organice și putrificate, dă substratul cel mai favoritor pentru sporirea microbilor de dălac. Tocmai din această cauză se prăpădesc vitele cu grămada în astfel de ținuturi.

Locurile de pe lângă mocirle și bălți dau naștere la microbul frigurilor de care sufer cu deosebire oamenii de pe câmpiile mocirloase, esunate de apă stătută și pătrunse de putregaiuri organice.

Este un mare favor al providinței naturale, că pământul este înzestrat și cu putere ardătoare, fiind-că pe cele mai multe substanțe organice le arde și pe cale chimică le preface în minerale cari nu mai putrețesc, ci cu timpul spălându-se cu apă, unele părți din ele iară ajung în substanțe folositoare pentru plante și animale. Așa sunt d. e. petrificatele de plante, cărbunii, ferul, sărurile, ș. a.

Substanțele putrede, cari au rămas nenimicite de arderea chimică a pământului, se topesc apoi în apa de ploaie, ajung cu aceasta prin straturile pământului în interiorul acestuia fără a ne mai pute altera sănătatea, căci microbii care trăiesc în substanțele putrede, rămân printre straturile mai adânci, unde, din cauza temperaturii scăzute nu mai pot trăi și nici a se spori. Va se țică straturile aflătoare în adâncimile pământului, mai ales cele nășipoase, petroase sau stâncoase, sunt un fel de strecurătoare prin care se curăță apa de beut, care ne isvorește din interiorul lui.

Din aceasta mică cunoștință a pământului avem să tragem multe foloase în ceea-ce ne privesce sănătatea. Când oamenii voesc a-și clădi case de locuit, să aibă în vedere calitatea pământului, unde sunt a se pune acelea. Locul pentru clădire să fie uscat, petros ori năsipos, însă nici decum cu umezeală, nici încărcat cu substanțe putrede. Când pământul pentru clădire ar fi băltoș sau mocirlos, înainte de a se ridica clădirea să se sape canale pentru scurgerea umezelei. Ca umplătură în internul odăilor nici când să nu folosim pământ din astfelu de locuri, căci întrebuițând de acesta, persoanele acelei locuințe vor fi atacate de înțepeneala primejdioasă a nervilor.

Aproape de locuri mocirloase sau băltoase, nici când să nu punem locuința, dacă voim să fim scutiți de friguri și de alte boale primejdioase.

Să ne ferim a întrebuița apă din fântânile sau izvoarele care se află pe locuri mlăștinoase, căci aceea este încărcată cu microbi primejdioși de putregaiuri. Cea mai bună de beut, negreșit e apa isvorită din locurile petroase. Cea isvorită din stratul lutos miroasă a nămol, este rea la gust și ne apasă la stomac dacă am beut-o.

Vara să nu pășunăm vitele pe locuri băltoase încărcate cu putregaiuri dacă voim să ne scăpăm vitele prețioase de armurare și alte boale.

B r a n, la 1 Septembrie 1902.

Simeon Stoica,
medic.

ASOCIAȚIUNEA PENTRU CULTURĂ POPORULUI ROMÂN DIN MARAMURÊȘ.

Anul 1860 a fost de mare însemnătate și fericitor pentru poporul românesc din Maramurêș, deoarece în acel an a venit paroch în S. Slatina și vicar al Maramurêșului neuitatul episcop Michail Pavel.

Vicariatul român din Maramurêș s'a înființat în an. 1778 cu decretul reginei Maria Teresia „Pro remotius situatis Districtibus Valachicis cum annuis 800 florenis ex proventibus vacantis Episcopatus Magno-Varadiensis“.

Însă după-ce s'a curmat seria episcopilor români din Maramurêș și după-ce parochiile române din acest comitat au ajuns sub iurisdicțiunea episcopilor rutheni dela Muncaciu (Ungvar), Maramurêșul numai când și când a avut câte un vicar de origine român, ba în urmă a pierdut și parochia Sighetului menită pentru reședința vicarilor români. Această parochie mai târziu în 1871 s'a recăștigat prin M. Pavel pe seama Românilor, și așî în Sighet este parochie română cu biserică, școală, casă parochială și sediul vicarial.

În 1853 adnexându-se parochiile române din Maramurêș la diecesa nou înființată a Gherlei, afară de parochia Sighetului, care a rămas în mâna Ruthenilor, a fost de lipsă, ca să se dispună în Maramurêș un vicar român, care să apere interesele bisericelor, ale școalelor și ale poporului.

Episcopul prim al Gherlei, Ioan Alexi, a aflat pe bărbatul acomodat în persoana lui Michail Pavel, și deși ar fi avut mare lipsă de dânsul ca

notar consistorial, totuș l-a trimis în Maramurės, numindu-l paroch în Sat-Slatina, deodată și vicar român al Maramurėsului.

Starea învățământului școlar din Maramurės în 1860 a fost foarte slabă, învățătorii au lipsit cu desevirșire și, în școalele câte au fost, cantorii bătrâni învățau, așa ȳicând numai rugaciunile și ceva din catechism. Pe teritoriul diecesei Gherlei era numai o preparandie la Năsăud.

Vicariul Michail Pavel vȳdȳnd starea aceasta desolată a școalelor și a învățământului, și-a propus înainte de toate a organiza în comitat învățământul școlar. Neuitatului vicar-episcop i-au plăcut școalele în toată viața, știind bine, că a cui e școala, a aceluia este și poporul.

În timpurile acele în fruntea Maramurėsului a stat comitele suprem Iosif Man, un bărbat zelos și doritor de înaintarea intelectuală a poporului român.

Dȳnsul a fost amic bun cu Michail Pavel. Cătră dȳnsul s'a adresat dară vicariul Maramurėsului și l-a rugat să-i steie în ajutor pentru înființarea unei preparandii române în Sighet, ca astfel crescȳndu-se învățători abili, să se crească și poporul dela sate.

Afară de comitele suprem Iosif Man au mai fost în comitat și alți bărbați zeloși, precum Gavriil Mihalyi septemvir, Vasiliu Mihalea, mai târȳiu vice-comite, Ioan Jurca vice-comite, Petru Mihalyi deputat dietal, Petru Lipsey, Sigismund Pop, Nicolae Joody, Vasiliu Dragoș, Ioan Fabian, Ioan Dunca, Michail Rednic, Georgiu Anderco și mai mulți dintre clerul din vicariat.

Adunarea primă pentru înființarea preparandiei române din Maramurės s'a ținut în Sighet la 5 Febr. 1861, sub presiul lui Iosif Man comitele suprem, fiind notar al ședinței Petru Mihalyi.

În aceea adunare s'a decis înființarea preparandiei din Maramurės. Tot atunci s'a decis a se cere dela În. Erariu ca donațiune casele numite Szegedy din piața Sighetului, cu un teritor de 4 jug. intravilan. Acele case și intravilanul, multămită zelului neuitatului Iosif Man, s'au și câștigat, adecă Împȳratul și Regele. cu rezoluțiunea preainaltă din 13 Aprilie 1861. a binevoit a dona intravilanul de sub Nr. 168 din piața Sighetului, prețuit atunci la 12000 florini, poporului român din Maramurės pentru înființarea unei preparandii române, cu expresa poruncă, că casele și intravilanul donat să se poată folosi numai spre acest scop.

După aceasta, în adunarea din 3 Sept. 1861, s'a decis a face statutele „Asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramurės“, cu menire de a înființa preparandia română.

Cu lucrarea proiectului de statute s'a însărcinat Michail Pavel vicar, Petru Lipsey, asesor la Tribunal, Ioan Fabian și Petru Mihalyi, advocați.

Proiectul de statute s'a făcut și s'a primit, dar în urma schimbărilor politice de pe acele timpuri s'a aprobat numai în 10 Iulie 1868.

Astfel în 1861 s'a înființat cea dintăiă „Asociațiune pentru cultura poporului român“ din patrie și în specie din Maramurės, fiind asociațiunea noastră cea mai veche dintre asociațiunile române din patrie.

Binefacerile acelei asociațiuni au fost și sunt nespuse de mari. În an. 1861/62 s'a și înființat preparandia română din Sighet sub dirigența vicariului Michail Pavel și a zelosului profesor Ioan Bușiție, bărbat învățat din Transilvania.

A fost lucru greu înființarea preparandiei române din Sighet, dar mai greu a fost suținerea ei. Însă mulțămită zelului bărbaților fruntași români ai clerului și poporului, și mai ales vicariului Michail Pavel, preparandia a existat 10 ani numai și numai din ofertele poporului român din Maramureș.

Îndată cu înființarea asociațiunii și a preparandiei române din Sighet, s'au lansat liste de subscriere și încă în anul prim s'au scris aproape 7000 florini.

Din preparandia română din Sighet au ieșit în cei 10 ani 120 învățatori * bine cualificați, dintre cari unii viețuesc și ați. Cumcă acei învățatori au fost la culmea misiunii lor, pot adeveri bărbații aceia, cari au eșit din școalele conduse de dinșii.

Salarele învățătorilor din Maramureș s'au sistemizat și pe la 1870 deja școalele populare din Maramureș au fost după cele dela Năsăud, cele mai lăudate din diecesa Gherlei, ceea-ce se poate adeveri cu rescriptele episcopesci și ale inspectorilor școlari.

În anul 1870 înființându-se în Sighet preparandie de stat, și făcându-se pașii pentru strămutarea preparandiei dela Năsăud la Gherla, ca să fie o singură preparandie diecesană, a fost cu neputință a se susține preparandia română din Sighet. Drept aceea Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș a început să desvoalte activitate pentru înființarea unui internat pentru școlari.

În scopul acesta sa esoperat rezoluțiunea prea înaltă din 17 August 1872, în înțelesul căreia M. Sa a binevoit a concede, ca fondul dăruit de preparandia română să se folosească pentru zidirea și înființarea unui conviect român.

În adunarea generală a Asociațiunii din 20 August 1872 s'a ales un comitet compus din membrii: Vasiliu Mihalca, vice-comite, Paul Lipsey, jude la tribunal și Dr. Ioan Mihalyi fise comitatens, pentru ridicarea zidirei internatului.

În acel timp Asociațiunea a dispus numai de un capital de 2061 fl. 20 cr. Și cu această sumă modestă s'a început zidirea conviectului și s'a condus prin Dr. Ioan Mihalyi cu un zel și o perseveranță atât de mare, încât numele acelor trei membri din comitetul Asociațiunii, dar mai ales al lui Dr. Ioan Mihalyi trebuie să fie scris cu litere neșterse în istoria culturii poporului român din Maramureș și în inima fie cărui Marmațian.

Cu un capital modest de 2000 florini avem astăzi în Sighet un palat frumos cu etaj și cu încăperi pentru 50 elevi.

Valoarea acestei zidiri astăzi este de 120 mii coroane, și este intabulată sub titlul „Convictul gr. cat. român“.

Au trebuit câțiva ani până-ce s'a putut ridica această zidire frumoasă, în care restimp Asociațiunea ținea numai când și când câte o adunare pentru

a se consulta asupra zidirei și a primi raționiniul totdeauna corect al cassarilor săi.

In urmă a sosit timpul, ca să se deschidă alumneul român din Sighet.

Spre scopul acesta s'a convocat adunarea generală a Asociațiunii la 21 Novembre 1885, în care s'a ales president Vasiliu Mihalca, vice-comite, vice-president Michail Kőkényesdy, vicar, și notar Tit Bud, protopop. In adunarea aceea s'a decis deschiderea alumneului român din Sighet, ceea-ce în anul școlar 1886/87 s'a și făcut, primindu-se în internat 12 studenți.

Ca să se poată susține convictul, poporul român din Maramureș a trebuit de nou să aducă jertfe și a și adus și aduce continuu, căci aproape 50 inși, mireni, preoți, învățători și comunități, s'au făcut membri fondatori ai Asociațiunii cu taxa de 200 florini parte de 100 florini, și din an în an se fac oferte de sute florini pentru susținerea convictului.

Dela deschiderea convictului român din Sighet au trecut 16 ani, și de atunci până la finea anului școlar trecut, Asociațiunea a cheltuit cu întreținerea elevilor din institut 33,308 florini sau 66,616 coroane.

O sumă considerabilă depusă pe altariul culturai poporului român din Maramureș.

Mare e jertfa aceasta mai ales dacă luăm în considerare, că Românii din Maramureș sunt săraci, locuiesc în nisele ținuturi muntoase și nefructifere.

În convictul român din Sighet dela 1887 până acum s'au crescut 87 elevi interni, și s'au ajutorat mulți cu locuință, iar alții cu mâncare.

Dintre elevii crescuți în acest convict avem deja preoți, profesori, advocați, diregători, notari, învățători, farmaciști, pădurari, etc.

Avem de a mulțami foarte mult zelosului president al Asociațiunii noastre, Domnului Petru Mihalyi, care conduce Asociațiunea din 1887, și fratelui seu Dr. Ioan Mihalyi, cassariul asociațiunii noastre, carii precum în tineretele lor, așa și acum în etate înaintată au fost și sunt patronii de frunte ai asociațiunii și ai convictului nostru.

Anii trec și cu dênșii trecem și noi, dar faptele rămân.

Am aflat drept aceea de lipsă a da publicității aceasta scurtă descriere până ce se va edita istoricul Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș.

Dar și pentru aceea, ca să se scie cauza, din care în Maramureș nu se înființează un despărțământ al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român.

Puțini câți suntem în Maramureș cu jertfe mari susținem Asociațiunea noastră și convictul român din Sighet. A susține două Asociațiuni nu suntem în stare.

Sighetul Maramureșului, la 14 Octobre 1902.

Tit Bud,

vicariul Maramureșului, vice-presidentul Asociațiunii
și directorul convictului.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici, sau istoria Românilor transilvăneni dela 1751 până la 1764, de Dr. Augustin Bunea, canonic metropolitan. Cu 250 documente române, maghiare, latine, franceze, italiene și germane, publicate în întregime, ori în extras. Blaș, 1902. Tipografia Seminariului archidieceșan. XIX + 498 pag. 8° mare. Prețul cor. 4.50. Pentru România lei 5.

Intre numeroasele scrieri ale cunoscutului canonic istoriograf Dr. Augustin Bunea, prin cari în anii din urmă a contribuit în mod atât de fecund la îmbogățirea literaturii noastre istorice, locul cel mai de frunte îl ocupă fără îndoială ultima sa operă voluminoasă cu titlul de mai sus, apărută de curând și în interval foarte scurt după o altă scriere importantă, de care am vorbit nu de mult în această revistă.

Cel-ce știe cu câte greutate are să lupte la noi mai ales istoriograful și va cumpăni bogăția de material documentar, pe care se întemeiază opera aceasta, va trebui să recunoască, că neobositul autor a adus din nou o jertfă mare de muncă pe altarul bisericii și națiunii sale, de sigur mai mare decât celelalte de până acum. Las' că și pân' acum a știut să-și asigure prin munca sa temeinică un loc onorific între cultivătorii literaturii noastre istorice, dar lucrarea sa, ce ne preocupă de astădată, e menită să-l pună în șirul celor mai competenți scrutaători ai trecutului nostru istoric. Conducându-se de vederi largi, judecând evenimentele, ce s'au succedat, dintr'un punct de vedere înalt, calm, obiectiv, și mai pe sus de toate pragmatic, cum singur șede bine istoriografului, autorul, în cartea sa aceasta, din numeroase date și documente reslețe, culese din diferite archive cu rară diligență, ne reconstruesce icoana fidelă a unui scurt, dar cu atât mai agitat period din viața poporului român ardelean, considerată în toate manifestările ei. Ne scoate în relief din vremile trecute în prima linie figura unui merituos arhieru, foarte greșit și în mod pătimăș apreciat și judecat până acum de unii istoriografi, cari nu s'au știut, sau n'au voit să se ridice la nivelul adevăratului pragmatism, precum greșit au fost judecate din multe părți și turburările religioase din sinul poporului român ardelean dela mijlocul secolului al XVIII.

Cartea d-lui Dr. Aug. Bunea la tot cazul face deplină lumină atât în jurul arhierului, — calomniat chiar, — cât și în jurul mișcărilor sângeroase din timpul aceluia, căci cel-ce va ceti această carte se va convinge de sigur, că pân' aci nici unul dintre istoriografi nostri n'a dovedit în mod mai invederat, că nu pretinse siluri de conștiință au provocat turburările religioase din timpul episcopului Petru Pavel Aron, cari au avut drept urmare desbinarea Românilor ardeleni în doue biserici, precum și că acele mișcări sângeroase au avut sub forma externă reli-

gioasă un fond curat politic. Și aici zace unul din meritele principale ale acestei cărți.

Veți bine, și-se strânge inima de durere, când veți, cum meschinilor uneltiri străine, folosindu-se de simplitatea Românilor și de stările lor politice insuportabile de atunci, prin promisiuni deșerte li-a succes a provoca sub mantaua religiunii luptă sângeroasă între frați, cari, „împărțindu-se în două tabere... , presentară lumii priveliștea tristă de o ne bună sfășiere internă în interesul Sêrbilor, Muscalilor și celorlalți adversari politici“.

Suntem deci de desvîrșit acord cu ceea-ce constată autorul în prefața cărții sale, că adevărat „societatea românească din Transilvania poate nici-odată n'a fost mai agitată prin înrîurinte străine, ca la mijlocul veacului al XVIII., când s'a produs desbinarea ei în două biserici. Acestor turburări, foarte importante chiar și din punct de vedere politic, li-s'a dat pân' acum puțină atențiune, sau au fost descrise pe basa unor isvoare neîndestulitoare, cari au dus pe unii dintre istoriografii români și străini la expuneri unilaterale și conclusiuni greșite. Bogata colecțiune de documente, ce o va găsi cetitorul în această scriere, îl va pune însă în poziție de a cunoaște amănunțit și în adevărata ei lumină una dintre cele mai interesante și instructive perioade din istoria noastră bisericească și politică“.

Dupăce în prefață accentuează necesitatea cultivării și răspândirii în cercuri largi a literaturii românesce în interesul asigurării individualității noastre naționale, și îndeosebi a literaturii istorice, care să ne desvălească și lumineze trecutul în toate fazele lui, să ne facă să pricepem prezentul și să ne îndrume în viitor, și dupăce indică isvoarele, de cari s'a servit în expunerea întâmplărilor și în descrierea stărilor din timpul de la 1751—1764, și cari sunt în prima linie documente autentice *până acum nepublicate*, — și face amintire de acei bărbați, cari i-au dat mână de ajutor la adunarea materialului documentar, autorul în 29 capitole pe 432 pag. zugrăvesce din toate punctele de vedere în colori vii și într'un limbajiu neaoș românesc, pătuns de seriositatea obiectului, acel scurt period de triste sfășieri interne din trecutul neamului nostru.

Spre dovedirea celor șise mai sus lăsăm să urmeze aici în mod sumar titlii singuraticelor capitole din această importantă operă; astfel în cap. I. autorul tractează despre Petru Aron înainte de a ajunge episcop; în cap. II. despre primele încercări ale Sêrbilor de a nimici biserica unită; în cap. III. descrie revolta în contra s. uniri în 1751 și 1752; în cap. IV. turburările din districtul Halmagiului; în cap. V. nouele agitațiuni sêrbesci în Transilvania; în cap. VI. intevenirea Curții din Viena pentru curmarea turburărilor; în cap. VII. pertractările la Curtea din Viena pentru numirea unui episcop neunit în Transilvania; în cap. VIII. agentul moscovit și sêrbesc Iuon din Aciliu; în cap. IX. încercările episcopului Aron de a liniști turburările, și conflictul lui cu reformații; în cap. X. decretul de toleranță din 13 Iulie 1759; în cap. XI. revoluțiunea călugărului Sofronie

și a popii Tunsu; în cap. XII. sufocarea revoluțiunii lui Sofronie prin generalul Buccow; în cap. XIII. tractează despre episcopul neunit Dionisie și despre organizarea bisericii neunite în Ardeal; în cap. XIV. despre înfrîntura războiului de 7 ani asupra revoluțiunii religioase din Ardeal și despre participarea Românilor la acel războiu; în cap. XV. despre deschiderea școalelor în mănăstirea s. Treimi din Blaș și despre organizarea acesteia; în cap. XVI. despre întemeierea mănăstirii și a seminarului Bunei-Vestiri în Blaș; în cap. XVII. despre restaurarea mănăstirii din Alba-Iulia și despre dotarea ei prin episcopul Aron; în cap. XVIII. despre mănăstirea Prislopului și cea din Plosca și Vaca; în cap. XIX. despre mănăstirile din districtul Făgărașului și în special despre cea din Sâmbăta de sus a lui Brâncoveanu; în cap. XX. despre mănăstirile din Geoagiul de sus și din Rîmeț; în cap. XXI. despre mănăstirea „Strimba“-Fizeșului; în cap. XXII. despre mănăstirile mântuite de flăcări în revoluțiunea lui Sofronie; în cap. XXIII. despre întemeierea tipografiei din Blaș prin episcopul Aron; în cap. XXIV. despre mișcarea culturală și literară sub episcopul Aron; în cap. XXV. despre episcopul Aron și despre organizația bisericii sale; în cap. XXVI. despre dotarea și starea clerului; în cap. XXVII. despre starea poporului român pe timpul episcopului Aron; în cap. XXVIII. despre ultimile zile din viața lui Aron, și în sfîrșit în cap. XXIX. autorul drept încheiere într'o reprivire instructivă face aplecarea celor mai importante evenimente din timpul episcopului Aron: desbinarea formală a Românilor în două biserici, una unită și alta neunită, și înființarea școalelor din Blaș, cel mai luminos punct din istoria Românilor ardeleni la mijlocul veacului XVIII, și altor așezăminte culturale. Restul cărții îl ocupă un adaus de documente foarte interesante și pentru prima-ora publicate despre popa Iuon din Aciliu, despre călugărul Sofronie Stan Popovici, despre școalele din Blaș, despre mănăstirea „Strimba“ Fizeșului și despre dotarea și starea clerului.

După toate acestea n'a uitat autorul a adauge și un indice al persoanelor și al numirilor geografice, indispensabil la o operă voluminoasă.

Ce privesce partea tehnică a lucrării, aceasta numai laude poate procura tipografiei, din care a eșit.

Drept încheiere a acestei nepretențioase dări de seamă din parte-ne nu putem decât să aducem și de astă-dată eminentului autor cele mai sincere felicitări, că a isbutit desăvîrșit să lumineze prin neobositele sale studii și cercetări și acest period atât de interesant și instructiv din istoria noastră bisericească și politică, înzestrând literatura noastră istorică cu o nouă operă la culmea cerințelor istoriografiei moderne, iar opera însași să o recomandăm cu insistență celei mai călduroase părținiri, căci dîcem și de astă-dată, cum dîserăm în rîndul trecut, că cartea aceasta n'are se fie cel din urmă prinos istoriei poporului nostru din partea autorului.

(nt.)

„*Ionel — Educațiunea unui bun copil. Carte pentru părinți și alți educatori. Principiile morale și creștinesci, de care trebuie să se conducă părinții în educațiunea copiilor lor*“ — de V. Gr. Borgovanu, profesor de filosofie și pedagogie. București-Gherla, 1901.

Acesta este titlul complet al unei cărți de o reală valoare pentru masa cea mare a poporului românesc, sciutor de carte. Este o lucrare de 500 pagine 8°, al cărei scop e bine definit în subtitlurile pe care le poartă.

V. Gr. Borgovanu — născut din părinți săteni și crescut aci în Transilvania — e bine cunoscut și dincoace și dincolo de Carpați. Dânsul servește școala română de 25 ani, din care 11 ani i-a petrecut în Gherla, ca profesor diriginte la școala preparandială; iar acuma, de 14 ani, e în București, profesor titular de filosofie și pedagogie la liceul Sfântul Sava, după ce a lucrat 14 ani ca profesor de pedagogie și director la fosta școală normală de institutori. Prin urmare autorul, și ca părintele unei familii numeroase și ca profesor de pedagogie, ne dă în „*Ionel*“ o operă de utilitate practică, substituind formei aride a unui tractat didactic de pedagogie, forma plăcută și ușoară a unui roman, sau mai exact a unei povestiri biografice, în care figureaza, rând pe rând, doui, părinții și cei doi copii ai lor: Ionel și Mărioara, dar mai ales Ionel, dela întemeierea acestei familii până la căsătoria lui Ionel.

Di Borgovanu a putut să fi fost inspirat în lucrarea aceasta de „*Emilul*“ renumitului scriitor francez *Jean Jacques Rousseau*, sau de „*Konrad Kiefer*“ al renumitului filantropist german *Salzmann*; dar bazele și direcțiile lucrării sunt negreșit conforme cu geniul cel bun al neamului românesc.

Cartea are 2 părți. În partea I (în 8 capitule) se descriu împrejurările dinaintea născerei lui Ionel. În partea II (în 6 capitule) se arată educațiunea lui Ionel dela naștere până la căsătorie.

Cuprinsul cărții acesteia, în trăsături foarte generale, este următorul:

În partea I. Învățătorul Vasile Munteanu din Satul-Nou povestesc poporului adunat la școala de adulți într'un șir de conferențe, (ținute Dumineca și în sărbători) — ce creștere i-s'a dat lui în casa părintească (pag. 7—11); cum s'a însurat cu buna învoire a părinților, cu Mărioara lui nenea Petre Rusescu, dela ei din sat, „o fată sănătoasă, cu minte, aședată, harnică și cu nume bun în tot satul“, pag. (11--23). Pentru aceste vremuri de crasă economică merită să relevăm chipul înțelept cum s'a făcut ospățul la cununia lui Ionel cu Mărioara (pag. 19).

„În ziua aceea, — dice autorul — la casa noastră nu s'a vădut nici un semn, că acolo s'ar petrece o nuntă. În afară de părinții, de bunicii și de frații nostri, nu era la ospăț, decât nunul și nuna și vrednicul preot;.. nici alaiu, nici lăutari, nici o gălăgie“. În loc de beție — cumpăt, în loc de chieltuială zădarnică, tatăl mirilor face o faptă creștinească, dăruind o vacă cu vițel, văduvei Ana Solovăstru, căreia i-se vënduse —

pentru datorie — singura văcuță, luându-i-se hrana din gura copiilor (pag. 20). Un frumos exemplu de cruțare, de cumpăt și de faptă creștinească! . . .

Mai departe se povestesc, cum noii căsătoriți 'și-au făcut înșiși casa (pag. 23—29); cum 'și-au plantat și cultivat grădina, ca un Raiu pământesc (pag. 30—33). „*Casa noastră — ȋice autorul — începŭ să fie pentru noi ca o sfântă biserică și o mică împărăție, unde munciam cu drag, ne odichniam liniștiți și mulțumiam lui Dumnezeu pentru toate bunătățile, ce ne dete cu mare prisosință*“ (pag. 33.)

Apoi se espune traiul cel fericit în casă, sub titlul: „*căsnicia noastră*“ (pag. 33—49). Aci se aduc cuvenitele laude vieții din familie, care este basa popoarelor și a statelor civilizate. „*Dragostea dintre noi făcŭ, că noi ne-am răbdat unul altuia îndelung; nu ne-am pismuit, nu ne-am îndărătnicit; nu ne-am purtat cu necuviință unul față cu altul; nu am gândit răul și nu ne-am bucurat de nedreptatea celui-altal... Toate le-am cređut, toate le-am nădejduit, toate le-am suferit și le-am răbdat câte au venit asupra capului nostru*“, (pag. 35.)

Despre hărnicia acestei părechi de oameni (la pag. 45) se spun următoarele:

„*Noi totdeauna ne culcam de vreme și ne sculam deodată cu coșul. . . Nici odată n'am așteptat după vremuri mai bune, știind că timpul se schimbă cu omul. Silința noastră n'are lipsă de a dorii și apoi, cine se hrănesc numai cu nădejdi, e în primejdie să moară de foame. . . Să se scie odată, că fără osteneală nu este câștig. Ori-ce meserie e o avere și care meserie e mai bună decât plugăria, că te miști tot în aer curat și la lumina soarelui, care nu-ți împrumută pe cametă scumpă binefacerile sale? La noi foamea se uită pe fereastră, dar nu cuteză se între în casă*“.

În capitolul următor se arată sublima chiemare și rolul cel important al mamei de familie. „*Mama e încredințată de Dđeu cu urzirea neamului omenesc pe pământ; mama este ingerul păzitor al copilului*“ (pag. 55). De aceea — ȋice bărbatul cătră soția sa — „*astăđi tu nu mai ești una, nu; în ființa ta intrunești o amantă — ești amanta mea, și o mamă — ești mama îngerașului ce-l porți sub inimă... ești ca portocalul, care poartă floarea lângă fruct*“... (pag. 51). Fericți soții de căsătorie, care vor imita traiul dulce al învățătorului Munteanu cu soția sa!

În cap. VIII., cel de pe urmă în partea I. (pag. 55—80) se arată amănunțit *ingrijirile mamei pe timpul sarcinei* și anume: Condițiile de sănătate, poftele femeilor însărcinate, influența închipuirei sau a imaginațiunii asupra mamei însărcinate și moștenirea (organică) ca factor al dezvoltării fătului.

Condițiile de sănătate, autorul le resumează astfel: „*Cumpătarea și ascultarea de fire în toate lucrările femeii însărcinate, veselia și petrecerea mai ales la aer curat sunt cerințele de căpetenie ale vieții sale*“ (pag. 58.) Poftele femeilor însărcinate (plecând dela pofta soției învățătorului, după păstravi

— în timpul iernii —) autorul le ilustrează cu mai multe pilde și apoi încheie cu sfatul: „*Bărbații prudenți vor împlini soților pozele, ce se pot împlini; iar pe cele nebune le vor refusa, căutând a le convinge despre rădăcirea lor*“, (pag. 62.)

Prețioase sunt povețele ce se dau aci mamei însărcinate asupra întrebuințării băilor și a vieții vesele și liniștite pe timpul sarcinei (pag. 62—64).

Referitor la *influența imaginațiunei* asupra femeii însărcinate — *la mirozeniile* posibile, se inspiră mamelor credința în firea cea bună și în paza lui Dumnezeu. „Toate scăderile — țice autorul — toate pocirile și mirozeniile sau monstri (din naștere) sunt produse sau de o puternică iritare locală și de îngrămădirea prea mare a indispozițiilor, sau de o slăbiciune mare a unui organ din lăuntru, foarte arareori de un afect trecător“... Dacă toate mamele însărcinate cuprinse de câte o frică, de câte o poftă ne-bună ar poci pe feții din sinul lor, atunci ce s'ar alege din neamul ome-nesc? În scurtă vreme ai vedé printre noi ființe, ce n'ar fi nici oameni, nici dobitoace: pe unele le-ai vedé umblând în patru picioare, pe altele cu bot de câne, de vițel — în loc de obraz, pe altele cu coarne, cu urechi de măgar și așa mai departe, fiindcă nici o femeie însărcinată nu vei găsi care se nu fi fost speriată vreodată (pag. 68, 69).

„Ține minte, draga mea, așa o îmbărbătează soțul său, este legea nestrămutată a firei, că *fie-care ființă vrea să treacă s'au să transmită, prin naștere, (ființelor născute dintrinsa toate proprietățile sale, bune sau rele. Fie-care ființă se înmulțesc după chipul și asemănarea sa*“ (pag. 70, 71).

Partea I se termină cu o *recapitulațiune generală* (pag. 77—79), în care se resumează într'un mănunchiu principiile morale și creștinesci resfirate prin carte — până aci. Simburele acestei recapitulațiuni este:

Fericiți sunt cei ce nădăjduesc în Domnul; copiii lor sunt o semință dumnezeiască, sunt moștenire dela Dumnezeu“.

Cu partea II se începe opera proprie a educațiunei lui Ionel. În *cap IX* (pag. 81—160) se arată pas cu pas pregătirile familiei fericite pentru nașterea lui Ionel și îngrijirile acestuia în anul dintâiu al vieții până la întărcare: Îngrijirea mamei lăuze, îngrijirile de sănătatea lui Ionel (hrana, somnul, băile și mișcările nou născutului); primele raze ale conștiinței morale la copil; deșteptarea înțelegerii și primele lecții ale tatei date copilului (vorbirea, cântarea și privirea animalelor); alto-irea, eșirea dinților și întărcarea lui Ionel. — Toate cheștiile aci atinse sunt tratate cu pricepere și cu reflecții la viața săteanului nostru. Interesant și instructiv este *cuvântul preotului* la botezul lui Ionel, în care se arată ce dar neprețuit pe lume sunt copiii și pentru părinți și pentru împărăția lui Dumnezeu (pag. 89—95). *Despre mama lăuză se spune, că dânsa trebuie privită ca o martiră și îngrijită ca o visterie* (pag. 97). *Alăptarea copilului din partea mamei e o binefacere și pentru mamă și mai ales pentru copil*. Emoționantă este descrierea bucuriilor ambilor părinți, când Ionel începe a se târi pe jos, a sta pom și a gângăni câte-o

vorbă mai ușoară (pag. 127—140); iar lecția a 3-a „*Privirea animalelor*” (pag. 140—144) făcută de tată este pe cât de interesantă, pe atât de nostimă. — Tata cu copilul în brațe se duce rînd pe rînd la *gâsce*, la *porumbei*, la *găini*, la *oi*, la *capre*, la *vaci*, la *boi*, la *cai*, la *porci* — și face pe copil se privească animalul, mișcările lui și se imiteze glasul lor, la ce copilul arată cea mai mare plăcere. „Ionel era fericit — când vedé un animal — și eu eram fericit — dîce tatăl său (pag. 146) — când mă gîndiam cât de mult ușuram sarcina iubitei mele soții; me simțiam desvinovățit de cruda împulare a lui Rousseau: „*cine nu poate să îndeplinească datoriile de tată, n'are dreptul să fie tată*”. Apoi se descriu durerile copilașului la eșirea dinților, îngrijorarea părinților și îmbărbătarea bunicei. „Părinții nu au numai bucurii, ei au și multe supărări, griji și suferințe; dar când ai răbdare, îți faci datoria, îți pui nădejdea în Dumnezeu și credință în știința doctorilor, atunci le învingi pe toate. (Pag. 153).

După înțărirea copilului (pag. 154) la sfîrșitul anului întăiu, Ionel era mai mare decăt toți copiii de sama lui: el era înalt de 80 cm. și cântăria 10 kg. și ceva; era sănătos ca mărul și vesel ca un porumbel; îi umblau ochii în cap ca la un om mare... îndată-ce zăria o muscă, un animal, începea să gungurească ca dinsele, imitându-le până și mișcările lor... atunci era deplin fericit (pag. 157).

Capitolul acesta se termină cu recapitularea principiilor morale și creștinesci de educație — din această perioadă.

„*Din leagăn pleacă educațiunea fizică, morală și intelectuală a omului*” (pag. 160).

Cap. X. cuprinde: *educațiunea lui Ionel dela un an până la șese ani* și are două părți: I. *Îngrijirile de sănătatea și de jucăriile lui Ionel* (pag. 160—201); II. *Îngrijirea de creșterea lui morală* (pag. 201—281). Perioada aceasta, am putea spune, că e cea mai importantă pentru întreaga viață următoare a omului.

„In cei dintăi ani ai vieții învață copilul mai mult decăt în anii petrecerii la universitate”. (Jean Paul).

Acî se espun pe larg toate condițiile de sănătate și de desvoltare generală a copilului: aerul curat, hrana, îmbrăcămîntea, curățenia, pildele în educațiune, somnul, jucăriile și petrecerile de vară în natură și cele de iarnă în odae, învățătura ca jucărie: în odae, în bucătărie, în curte, în grădină; satul, comuna, biserica, moara, câmpul. Povețele genialului Froebel sunt potrivit localisate. Pentru *desvoltarea germenilor* moralității și *oploșirea germenilor răului* în inima lui Ionel, se aduc din cercul lui de vieată fapte și casuri deosebite, în care se arată iubirea de frați, iubirea de mamă, de bunici, iubirea de adevăr, mândria și cumînțenia copiilor; apoi defectele morale: neascultarea și încăpățînarea lui Ionel; neastim-părul, minciuna și bătaia copiilor; chinuirea animalelor din partea copiilor... simțul religios la copil până la șese ani. — Toate cheștiile aceste și alte câteva asemenea sunt tratate în povestiri din vieată lui Ionel și a altor

copii de seama lui, cu care se întâlnește el, povestiri din care se deduc, la fine maxime și învățături, ca tot atâtea principii educative corăspun-
 țeptoare, care se resumează în recapitulațiunea dela sfârșitul capitolului.

In cap. XI și XII (pag. 281—339) se arată cum s'a făcut *educația lui Ionel prin școală, ajutată de familie*. Calitățile și defectele morale ce se ivesc la copii în familie, se arată, cum sunt de a se trata în școală, când copilul petrece între mai mulți copii: și buni și răi. Curățenia, cumpătul, — beția și fumatul copiilor, apoi datoriiile bunului școlar: onestitatea, silința, iubirea de ordine; școlarul leneș, fetița fără rânduială; școlarul îngâmfat, băeatul răsbunător, fetița pismătariță, minciuna, bătaia și neascultarea, băeții rău năraviți (pag. 338)... *cantina școlară și ajutorarea școlarilor săraci* sunt tot atâtea experiențe și învățături reale și mult vorbitoare, care aplicate cu pricepere, de sigur vor produce roade binefăcătoare în familia și în școala românească.

Ca un adaos la cap. XII se arată (pag. 342—404), cum tata a învățat pe Ionel și pe conșcolarii lui „*Tatăl nostru*“, *mărturisirea credinței și datoriiile omului către biserică, Dumnezeu, către părinți, bătrâni, învățători, servitori; datoriiile către cei neluminați la minte, datorii către propria onoare, către comuna sa; datorii către patrie, către capul statului și către cei morți*.

Acestea sunt tot atâtea lecții de morală socială și religioasă, făcute pe înțelesul copiilor, în tot atâtea istorisiri frumoase și avântate, menite a deștepta și — a întreținé în inima lor virtuțile cele mai alese, care fac podoaba și fericirea ori-cărui popor.

Dar partea cea mai interesantă a acestei cărți este negreșit: „*pregătirea lui Ionel pentru viața delu țară*“ (cap. XIII. pag. 405—483) și „*căsătoria lui*“ (cap. XIV. pag. 483—491). Repet, partea aceasta e cea mai interesantă, odată pentru-că educația peste 12 ani ai vârstei copiilor, la noi, până acuma, nu șciu să se fi tratat în mod sistematic, și al doilea, fiindcă tinéru, chiar la această vîrstă — când pornirile lui lăuntrice și ademenirile din afară sunt mai impetuoase, are mai mare trebuință de un razém, de o direcție, de un mentor permanent, mai ales în lipsa școalelor de adulți și a bibliotecelor populare.

Chibzuirea părinților asupra viitorului lui Ionel potrivit cu firea lui și cu starea familiei (pag. 405—408); hotărîrea ca Ionel să se facă un plugar priceput și harnic, chipul cum tata îl introduce în toate lucrările împreunate cu agricultura, precum: în cultivarea pomilor și a viței de vie (pag. 409—417), în cultura cartofilor și a legumelor; scoaterea băiatului la câmp și participarea lui la toate lucrările campestre: la plug, („*Onoarea plugarului*“ pag. 421), cunoscințele reale ce i-le dă tata despre *pământul arător* (pag. 422—426), despre *alegerea semințelor*, despre *ingrășăminte* (pag. 426—430), despre îngrijirea și datoriiile către animale (pag. 430—437); despre facerea fînului și prevestirea timpului; despre trăsnet, urmările și purtarea omului în timp de vreme grea (pag. 437—445); cunoscințele practice despre apicultură, în chiar stupina lor (pag. 445—448);

dragostea ce o desvolta tata în inima lui Ionel cătră industria casnică și cătră meserii (pag. 449—453); cele dintăiu lecții de drept ale lui Ionel despre *libertatea cetățenească*; despre *dări*, despre urmările beției și ale fumatului, — toate aceste învățături date la ocazii potrivite, lărgesc orisonul, lămuresc priceperea și pregătesc într'un mod minunat pe băiat pentru vieață, în care nu peste mult are să lucreze și să trăiască.

Într'aceste, ajunsese băiatul la vârsta de 14 ani, când, după lege, avea să isprăvească școala sătească complimentară. *Cea din urmă ȝi de școală a lui Ionel* (pag. 465—467) este o ȝi de sərbătoare pentru dănsul și conșcolarii lui, ca și pentru satul întreg... Când Ionel părăsesce școala, „are statura trupului sveltă, dreaptă și mlădioasă. Fața lui îi dovedesce pe băiatul gânditor și aședat: fruntea lată și deschisă, obrazii rumeni, ochii albastri ca ceriul senin, privirea dulce, mersul lui sigur și liniștit. *El gândia, simția, vorbea și lucra așa, ca și când Dumnezeu pururea l'ar fi întovărășit în toți pașii vieții sale*“ (pag. 467—469). Dovadă despre aceasta este și frumoasa lui *scrisoare de mulțumită cătră fosta lui învățătoare*. (pagina 471).

Pregătirea lui Ionel pentru gospodărie se întregesce printr'o excursiune făcută cu tatăl său prin ținuturile mai renumite prin agricultură și pomicultură, prin sobrietatea, munca și economia locuitorilor, (*casa de economii* pag. 472—481).

Spre a nu uita ce a învățat băiatul la școală, tatăl său, ajutat de doamna învățătoare și de preot, înființează *biblioteca poporană și școala de adulți cu ședători culturale*, cari sunt o adevărată școală practică sau universitate pentru popor. Aci se face de regulă o conferință sau disertație cu cuprins *agricol, gospodăresc, igienic, economic, moral, național, cultural, religios*; recitări de poesii, scurte piese teatrale din viața poporului, cântece executate de corul școlarilor și al adulților; apoi jocuri naționale: *hora, bătuta, ardeleana, someșana, olteanca, mocăncuța* (pag. 479)... Ionel era sufletul acestor petreceri morale și sociale.

În ultimul capitol (al XIV. pag. 483—494) se arată cum se poate și trebuie făcută *educațiunea unei fete dela țară*. Mărioara părintelui preot este astfel crescută cum cerea starea lui Ionel și fericirea unei familii de gospodar la țară. Cu această Mărioară se *căsătorește* Ionel. La cununia lor tinărul preot face un *discurs de ocazie* admirabil asupra *datoriilor unei familii romănesci*. „*Tu Ionel, ȝice preotul — să fi ca Catone, acel mare Roman, care era virtutea întrupată, și tu Mărioară, să fi ca Cornelia cea virtuoaasă, mama Grachilor!... Să vă păstrați obiceiurile și datinele cele bune romănesci și să vă păziți de cele rele. Arătați întotdeauna, că sunteți Romăni cu limba, cu simțirile, cu gândirile, cu faptele*“ (pag. 488—489.)

Drept *încheere* (pag. 491—492) tata Munteanu — la o masă modestă, la care a invitat pe toți copiii săi — le dă sfaturi de ale *unchiașului înțelept*, pentru „*toate daraverile vieții*“. Iată câte-va din aceste sfaturi: „Nu uitați nici odată, dragii mei, că cumpătul în toate, în mâncare, în beu-

tură, în îmbrăcăminte, în muncă, în somn, în gustarea plăcerilor ca și în supărări, este cel mai curat izvor de viață (pag. 495). Înaintea celor mari nu fiți îndrăsneți la vorbă și nesocotiți la răspuns, ci vă înfățișați cu sfileală și răspundeți cu chibzueală, căci graba strică treaba și vorba dulce, mult aduce (pag. 492). Intindeți-ve pe cât puteți să cuprindeți, căci cine umblă să cuprindă multe, puține adună... Cât *veți trăi, nu dați tot ce aveți, nu spuneți tot ce știți și nu faceți tot ce ați pute;* dar faceți tot ce adaugă la binele deaproapelui vostru și vă păziți de a face ceva, ce i-ar pricinui pagubă sau durere... (pag. 493). *Noi suntem numai o părticică neînsemnată din omenire și mulțumirea acesteia e mulțumirea noastră și suferința ei, e suferința noastră*⁴.

Precum se vede din această repede schițare, „povestind cele mai mici amănunte — ca să mă servesc de vorbele unui critic de peste Carpați — autorul lui Ionel, ne dă un tratat complet de pedagogie, plecând dela cele mai simple noțiuni și ajungând la expunerea celor mai dificile probleme de educație... Educatorii de profesie, învățătorii de toate gradele, preoții și părinții mai inteligenți vor găsi în „*Ionel*“ norma după care ei ar pute să se conducă în îndeplinirea înaltei lor misiuni educatoare; vor găsi un vast material de cunoștințe pedagogice bine sistematizate și subordonate înaltelor principii ale moralei creștine*), iar „*Revista învățătorilor și a învățătoarelor din România*“ scrie: „Cartea dnlui Borgovanu, este scrisă în cel mai curat spirit românesc, moral-creștinesc și cu tendența bine reușită a îndrumării spre ocupațiunile de căpetenie pentru poporul nostru: agricultura și ramurile ei.**)

Din cartea aceasta „*Apărarea Națională*“ din București și revistele pedagogice de acolo, iar dela noi „*Gazeta Transilvaniei*“ și „*Foia școlastică*“ din Blaj au reprodus mai multe capitole; iar *Veneratul consistor metropolitan din Blaj* a recomandat cartea dlui Borgovanu învățătorilor din arhidieceasă, prin Circulara cu Nr. 5746—1901.

E sigur, că o *carte populară de educație morală-socială și religioasă* mai bună de cât aceasta nu există în literatura noastră.

Ar fi de dorit ca „*Ionel*“ să se răspândească prin satele noastre spre a se ceti (în locul „*Păscăliei*“, a „*Alexandriei*“ și altor mirozenii) atât de singuratici, cât și, pe unde sunt, în adunările sau cercurile culturale ale poporului nostru.

Gr. Pletosu.

*

Teologia pastorală, de *Dr. Isidor Marcu*, canonic metropolitan. Volumul I. *Didactica pastorală*. Cu aprobarea Preaveneratului Ordinariat arhiepiscopesc gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaș, 1902. Tipografia Seminarului arhidieceșan. 415 pag. 8° mare. Prețul 4 cor. Pentru România 4 lei 50 bani.

Sub titlul de mai sus D. canonic metropolitan *Dr. Isidor Marcu* a scos de sub tipar de curând o carte valoroasă, care e menită să umple

*) „*Epoca*“ din București Nr. 289 din 22 Oct. 1901. **) Nr. 5 din Oct. 1901, pag. 159.

un gol pân'acum foarte adânc simțit pe terenul literaturii noastre teologice, mai ales când știm, că chiar și în seminariul teologic arhiepiscopal din Blaj importantul studiu al teologiei pastorale clericilor trebuiau să-l învețe până acum după dictatul profesorului, adică să-l scrie, ceea-ce la tot casul era împreună cu multă pierdere de timp. Dar abstrăgând chiar dela această împrejurare, ținem, că însăși preoțimea din cura animarum în prima linie a avut mare trebuință de un îndreptar de felul acesta în greul oficiu pastoral, ce-l îndeplinește în mijlocul poporului și tocmai în zilele noastre, când are să poarte o luptă grea cu o mulțime de principii perverse sămânate în lume de spiritul materialist al timpului modern. De aceea nu putem decât să salutăm cu bucurie apariția acestei cărți, ce are să aducă preoțimei noastre în general prețioase servicii.

Volumul acesta, dedicat Escelenței Sale I. P. S. Domn arhiepiscop și metropolit Dr. Victor Mihályi de Apșa, după un tractat general despre persoana și virtuțile păstorului sufletesc, se ocupă îndeosebi cu *Didactica pastorală*, adică cu Homiletica și Catechetica, este deci numai începutul unei lucrări, care completată are să cuprindă și Liturgica și Hodegetica pastorală.

Recomandăm cu toată căldura această carte folositoare clerului nostru, pentru care este scrisă. (nt.)

*

Ajutoriu prim în casuri de nenorociri și boale repentine, de Dr. Iulian Chitul, medic în Betlean. Editura tip. diecesane din Gherla, 1901.

Cartea, care ni se prezintă sub titlul de mai sus este o lucrare octav mic pe 180 pagini. Ea ar avea menirea a da îndrumările de lipsă cum ar trebui să se ajutore poporul dela țară la întâmplări, nenorociri și boale.

Aceasta de altcunum ni-o spune chiar autorul în introducerea estinsă a operatului, făcând amintire și de urmările dezastruoase isvorite din superstițiunile și vrăjitoriile, la cari se închină poporul de rînd în întâmplările lui casnice. Pe acestea autorul cu tot dreptul se încearcă a le combate cu armele științei.

Cartea în genere este scrisă într'un limbaj destul de popular, cu toate că în unele privințe, mai ales în cea ce privește ortografia, își are scăderile ei foarte numeroase, folosindu-se și de unele provincialisme necunoscute pretutindenea, așa este: schokul (sguduirea nervilor); nadră în loc de mitră (uterus). N'a avut în vedere a se folosi de niște numiri mai pricepute și de popor, și nu numai de clasa inteligentă. Așa d. e. la pag. 2 amintesc de ânima cu sistemul vasal. Despre inimă ȳice, că este un organ cãrnos mãiestrit și cu pãrete cãrnos, ca și când ar fi fabricatã de mãna vre-unui mãiestru, și cum-cã printr'un pãrete cãrnos se împãrtește în douã pãrți. Ar fi fost mai corect a ȳice, că inima este un mușchiu în formã de pungã, a cãrei spațiu se împarte în douã camere. A vorbi despre camerile inimei, le înțelege ori și cine, chiar și bãieții dela școalã.

Mai sunt încă și alte numiri foarte greșite, precum: împreunare de materii, în loc de schimb de materii; a dilăta în loc de a se lărgi. Leșiuni în loc de leziuni; vizibile, întrerumpere de continuitate la răniri; inundat în loc de vărsat; apertură în loc de deschidătură, intrare sau eșire care se întrebuințează la canalurile, ducturile și cavitățile din corp. Toate aceste dovedesc, cumcă autorul nu-i inițiat în limbajul nostru poporal, el s'a acomodat mai mult după traduceri greșite din autorii maghiari. De asemenea numiri necorecte bișbăe întreg operatul, dela început până la sfârșit, așa încât îi detrage mult din însemnătatea poporală la care reflectează Domnul autor în introducerea cărții.

Ar fi de dorit ca domnul autor, în alte eventuale lucrări să nisuiască a se apropia mai mult de numirile, cari le întrebuințează poporul, căci aceasta ne este ținta, ca să ne apropiăm, nu să ne depărtăm de popor în lucrările noastre, menite pentru trebuințele lui.

Toată lucrarea se împarte în mai multe părți și articole. După o scurtă tratare asupra circulației sângelui, se începe descrierea și tractarea ranelor numite de autor leșiuni cu sângerări vizibile.

În acest articol se tractează curgerile de sânge într'un mod simplu însă destul de rațional, atât la curgerea de sânge după vulnerări, cât și la celelalte curgeri din interiorul corpului, — din nări, din plumăni, vomarea cu sânge, și alte sângerări la femei și cele din cavitățile corpului.

Referitor la rănirile înveninate, pag. 23, precum sunt: înțepăturile insectelor s. e.: de albine, de vespi, de muște, apoi mușcăturile de ani male turbate, încă sunt tratate corespunzător. Li se dă sfatul poporenților cum au a se feri de ele și ce au se face dacă li s'a întâmplat nenorocirea.

Cele cuprinse în art. 5 Nr. 33, despre frângerile de oase, și art. 6 despre luxațiuni sau scrintituri, — abstrăgând dela mărginita însă acceptabila sfătuire poporală asupra îngrijirilor acestor nenorociri, — celelalte descrieri din ele vor produce numai confuziune și rătăcire în creerii poporenților și cărturarilor noștri dela sate, pentru-că nu le vor pricepe, lipsindu-le cunoștințele speciale ale anatomiei și a numirilor științifice de cari s'a legat atât de mult domnul autor.

Un vocabular de explicare al numirilor științifice dacă s'ar fi adăogat la finea operatului ar fi înlesnit foarte mult înțelesul lucrării întregi.

Tot astfel se poate dice și despre art. 8, în care se ocupă cu arsurile, și în loc de a întrebuința nise numiri simple înțelese și de popor, a grămădit expresiuni nepricepute de ori și cine, pr.: vesiculațiune, purulent, tiphoidice, nervoase, etc., mai bine era dacă s'ar fi înlocuit cu: beșicos, puroios, neliniștitoare.

Ceea-ce se dice în descrierea Schokului, pag. 59, care se referesce la sguduirea tuturor nervilor în urma vulnerărilor premerse, atât numirea ca provincialism cât și descrierea fiind incurcată, poporul nu poate să tragă folos din ea.

La pag. 63 — II. despre plumâni și respirație, se cuprinde o scurtă amintire anatomică și o mai estinsă descriere fiziologică, care în multe privințe duce pe cetitor în rătăcire în loc de a-l lumina. Anume despre pelița peptului care acopere plumânile (pleura), dice că cuptușese pe din afară părții peptului, ceea-ce nu este exact, pentru-că pleura cuptușese partea internă dela coșul peptului.

În acest articol se înșiră mai multe metode de a se face respirațiunea artificială, care este a se aplica la cei amețiți și asfixiați din mai multe pricini.

Acestea 'și-ar avea însemnătatea lor la cei mai învățați, poporul de rënd însă nu se va sci îndrepta din ele.

Folosul care s'ar puté trage din acest articol, este partea care dă instrucțiunea în privința ajutorului, care este a se presta celor amenințați a se înneca în apă, la cei care se spânzură, la strangulați, la cei înădușiți cu diferite gazuri — de cărbune, de acid carbonic, din gropi, etc.

Articolul III și IV despre înghietare, pag. 105, conține în sine mai multe incorectități precum că: căldura corpului omenesc o trage împrejurimea și cum-că fiind căldura prea mare, corpul scapă de ea prin evaporarea sudorilor. Căldura nu se trage ci se perde prin muncă și prin funcțiunile de viață ale corpului în formă de evaporare și asta este însași sudoarea.

Cuvintele strămutări și murirea unor părți ale corpului, pag. 108, care le aplică autorul la părțile degerate, încă n'au loc, ar fi fost mai bine schimbări și degerarea sau încetarea funcționării unor părți la cei înghețați. De altcum articolul ne înfătoșează toate simptoamele și schimbările prin cari trec părțile atacate de ger. Procedul de vindecare și de scăpare în privința degerării sunt înțelepțesce predate pentru trebuințele poporului. Mai ales înădușirea cu gaz de cărbune, cu acid carbonic, cu cel din aborturi, conține o scriere specială în tot ce privesce influința lor stricăcioasă asupra sănătății precum și regulile de scutire și de ajutorare.

În art. IV despre insolare cu numire greșită de sub soare, în loc de împunsătura de soare, se amintesc multe de toate însă fără de a veni la influința principală, care o sêvirșesce căldura respective razele asupra creerilor, din care pornesc apoi toate cele înșirate referitoare la alterarea nervilor.

Asupra tratării cu privire la vindecare nu avem nimica de observat. Cuprinsul despre fulgerare și trăsnet pct. V., apoi ametețiile, leșinările, pct. VI, dimpreună cu procedura lor instructivă au valoare și folos pentru oricare le va ceti și vor împlini regulile prescrise în ele. Făcând aceste mulți dintre poporeni nostri nu s'ar expune deselor întâmplări elementare.

Sgârciurile, epilepsia, eclompsia, sunt lucrate cu multă pricepere, expresiunile complicate fac însă confusie, pr. tonico-clonice ceea-ce se

puté exprima și numai cu numirea de sgârsciuri, cărcei sau mătrici. Apoi sfatul de a pune pe pânțele copiilor sugători care pătinesc de sgârsciuri — cataplasme răci, este procedură greșită, căci chiar răceala potențează durerile de mătrici, pe când căldura le domolesce.

Tetanul precum și diferitele înveninări cu phosphor, cu alcool, cu tutun, cu mătrăgună, ciunăfaie, cu bureți, cu căței de turbă, înveninările cu deosebite acide și leșie sunt tratate corect dar și aici obvin termini nepotriviti pr.: aperturi în loc de înțrări la deschidăturile corpului, apoi frângibil în loc de sfârmicios sau rumpăcios, unsoare în loc de grăsime, pag. 137 șirul 1, ceea-ce este mai nimerit la schimbările produse de phosphor în corpul înveninatului.

Vomătoriele în loc de vomătoare p. 156, lărgirea stomachului ar fi mai potrivită pentru popor ca dilatarea.

Mai de valoare în întreagă lucrarea este materialul punctelor VIII și IX despre nasceri și despre transportarea morboșilor și nenorociților.

La tratarea despre lăusia femeilor autorul a fost foarte scurt, tot așa și despre grija noului născut. S'a îndestulit cu o mică introducere, pe când chiar aceste articole ar fi fost de mare folos dacă s'ar fi îmbogățit cu instrucție mai pe larg. Avem se recunoaștem că primejdia cea mai mare la femeile lăuse și la copiii țăranilor o formează negrija și nepăsarea.

Sfaturi practice date în aceste împrejurări, n'ar trebui să lipsească nici dintr'o lucrare igienică pentru popor. Asta ar fi mai de prețuit decât torturarea creierilor oamenilor laici cu descrierea schimbărilor patologice care se întâmplă în organele morților.

Pe pagina 171 placenta figurează destul de greșit între părțile accidentale. Alta ete splacenta singură și altele sunt părțile adnexe cari îi aparțin.

Partea despre transportarea morboșilor, a vulneraților și nenorociților preste tot, le va face țăranilor mult bine și ajutor, cu atât mai virtos că sunt foarte expuși la întâmplări în economia lor casnică și grea.

Pe lângă mijloacele simple și corecte, cari le recomandă autorul în lucrarea amintită, n'au dat uitărei nici acel principiu sănătos, ca se îndrume pe nenorociți a se folosi grabnic de ajutorul medical și se părăsească vrăjitoriile, descântecetele și alte superstițiuni fără de nici un înțeles.

Cu toate scăderile înșirate pe scurt, cartea dlui Dr. Iulian Chitul, deși nu o putem considera de vre-o însemnată valoare literară, — în multe privințe are și partea ei bună; drept aceea e vrednică a fi cetită.

Era bine dacă dl autor ar fi făcut îndrumarea ca poporul în casuri de boale se cerce imediat cura sau vindecarea în spitale.

1902, la 10 Iulie.

Simeon Stoica,
censor.

Bibliografie.

Teoria asigurărilor asupra vieții, de *Ioan I. Lăpădatu*. Brașov. Tipografia Ciureu & Comp. 1902. 144 pag. 8°.

Istoria naturală și muzeul dela școalele din Blaș. Schiță istorică de *Dr. Ambrosiu Cheșianu*, profesor gimnasial, Blaș, 1902. Tipografia Seminarului archidieceșan. 34 pag. 8°. Prețul 40 fileri.

Isus Christos cu cuvintele sfintei Scripturi, de *Dr. Petru Barbu*. Caransebeș, 1902. Editura proprie. Tipografia dieceșană. 169 pag. 8°. Prețul cor. 2'50.

Anuarul V. al Societății pentru crearea unui fond de teatru român pe anul 1901—1902. Brașov. Tipografia A. Mureșianu. 1902. 266 pag. 8°.

Geografie pentru clasa I. gimnasială și reală de *Dr. Ambrosiu Cheșianu*, profesor gimnasial. I. Ungaria. Balázsfalva (Blaș). Tiparul tipografiei Seminarului archidieceșan. 1902, 42 pag. 8°. Prețul 1 K.

Geografie pentru clasa II. gimnasială și reală de *Dr. Ambrosiu Cheșianu*, profesor gimnasial. II. Europa, Asia și Africa. Balázsfalva (Blaș), 1902. Tipografia Seminarului archidieceșan. 68 pag. 8°. Prețul 1 K.

Nume de familie la Românii din Ungaria, de *Alexiu Viciu*, profesor. Balázsfalva—Blaș, 1902. Tipografia Seminarului archidieceșan. Retipărire din „Unirea“. 29 pag. 8°. Prețul 12 fileri.

Analise psihologice. Lecțiuni de psihologie pentru învățământul secundar, de *Dr. Iosif Blaga*, profesor. Brassó. Tipografia Ciureu & Comp. 1902. Edițiune ajutorată de fondul „Coresi“. 186 pag. 8°. Prețul K 2'50 sau 3 franci.

Curs sistematic de gramatica limbii române, de *N. Pîlța*, întocmit pentru școalele secundare după cele mai noue recerințe ale instrucțiunii, de *Nicolae Sulică*, prof. gimn. Edițiunea IV. Volumul I. (Etimologia). Brassó. Editura librăriei H. Zeidner. 1902, 144 pag. 8°. Prețul 1 cor. 80 bani; pentru România 2 franci.

Elemente de musica vocală pentru școala poporală, de *N. Stoicovici*. Editura librăriei H. Zeidner, Brassó. 1902. Tiparul tipografiei lui Ios. Drotleff, Nagyszeben. Proprietar: Petru Drotleff. 48 pag. 8°. Prețul broș. 50 fileri.

DIN SINUL ASOCIAȚIUNII.

Adunarea generală din Oravița. Ultima adunare generală a Asociațiunii, ținută la 14 și 15 Septembrie a. c. în romanticul orașel montan Oravița, a fost o frumoasă sêrbătoare culturală. Deși participarea publicului extern nu a fost atât de mare după cum se aștepta, atât ședințele adunării generale cât și festivitățile arangiate cu această ocaziune, au decurs în mod sêrbătoresc, și au cucerit Asociațiunii noastre mulți aderenți noi în părțile Banatului.

Discursul avântat, prin care presidentul Asociațiunii, D. Al. Mocșonyi, a deschis adunarea generală, și pe care îl publicăm în fruntea acestui fascicol, a dat lucrărilor adunării dela început timbrul demnității, care a ramas nealterat în tot decursul ședințelor.

Hotărârile luate de adunarea generală cetitorii nostri le vor afla din Anale. La acest loc vom remarca numai doue momente mai însemnate:

cuvântul de bineventare : rostit de D. Ilie Trăilă, și discursul prin care D. Eman. Ungurean a interpretat felicitările Societății fondului de teatru român.

D. *Trăilă* a ținut următoarele :

„D-le Președinte ! Onorabilă Adunare generală !

În numele populațiunii române din aretul acesta, fie-mi permis să Ve întimpin cu vre-o câte-va cuvinte de bun sosît.

Este îndoită sărbătoare, îndoită bucurie pentru noi, că cea mai strălucită însoțire a neamului nostru, lamura elementului românesc din țara noastră, vine să aducă prinos culturei cu rîndul acesta aici între noi, dela unu la celalalt capăt al țării — și vine în frunte cu bărbatu dorințelor noastre, pe care ni l-a dat providența, ca din faptele sale, din înțelepciunea sa și din statornicia sa fără seamăn să luăm pildă și îndemn la lupta pentru binele și înaintarea poporului nostru năcăjit.

Pe ți ce merge puterile ne slăbesc, energia ne scade și nădejdea de a vedé pe Români cu alte popoare alătura în cultură și civilizațiune începe a ne părăsi : ca să dați nouă putere, nouă energie sufletului nostru și nouă speranță inimelor noastre — *Bine ați venit !*

Pe terenul material, în economie suntem primitivi, în industrie sêraci de tot : ca să dați o puternică poarnă acestor factori de existență și de bunăstare a poporului . . . *Bine ați venit !*

Literatura noastră e o plantă gingașe încă în codrul superbilor copaci ai literaturilor străine, mai nebăgată în seamă, ba primejduită chiar de a fi cutropită și inecată de umbra acestora : ca să dați lărgământ, aer și lumină acestei flori sufletesci prin îndemn cu graiu și condeiu — *Bine ați venit !*

Limba noastră frumoasă și biruitoare oare-când, acum luptă o luptă fatală pentru existență : ca să-i dați vlagă, suc învietoar în vinele devenite pe alocurea anemice : *Bine ați venit !*

Și iarăși limba ! La limba noastră literară doftorii cei iscusiti constată un fenomen îngrijitor, o bifurcație stricăcioasă : ca să ne-o dați una și nedespărțită, așa unificată cum a lăsat-o Dumnezeu în gura poporului nostru, în graiu Românilor de pretutindenii : *Bine ați venit.*

Bine ați venit și munca Voastră fie rodnică și folositoare, iar dacă noi, cei-ce V'am dorit în mijlocul nostru, n'am putut corăspunde așa după cum ați așteptat, Vê rugăm să fiți ertători și îngăduitori multelor noastre neajunsuri.

Să trăiți, și să aveți vîntă de truda Voastră“. (Aplause vii).

*

D. *Ungurianu* a rostit următorul discurs :

„Ilustre domnule Președinte ! Onorată adunare generală !

Societatea pentru fond de teatru român fiind invitată din partea Asociațiunii la adunarea sa generală de astăzi, m'a însărcinat a o reprezenta astăzi aici și a Vê aduce salutările ei.

Dacă privim mai apriat și mai afund starea culturală a poporului român din Ungaria, și dacă asemănăm gradul lui de cultură cu cel al altor

popoare civilizate, atunci trebuie să ne cuprindă un simț de compătimire față de poporul nostru, pentru că la moment observăm marea diferență culturală între poporul nostru și între alte neamuri, la moment observăm la poporul nostru urmele grele ale neglijenței și ale greșelilor din timpurile trecute.

Nime n'a grijit de cultura și deșteptarea acestui popor, pentru că biserica noastră, în parte stând sub guvernare ierarchică străină, aici în părțile Ungariei n'a putut desvolta nici o acțiune culturală, iară inteligența, care indispensabil are datorința și pe cale socială a lucra pentru luminarea neamului său, a fost în timpurile trecute neînsemnată și neputincioasă.

Acum suntem noi la rând a repara cu grabă urmările neglijenței trecutului, această grabnică reparare în mare parte cade acum în sarcina Asociațiunii, ea e chemată a pune uriașa muncă la ridicarea edificiului cultural al poporului român din Ungaria, — mai târziu va trebui se vină părtașe la muncă și Societatea pentru fond de teatru român, amândouă societățile vor trebui să lucre în armonie la ridicarea nivelului cultural al poporului român din Ungaria, pentru că amândouă societățile au acelaș scop adevărat propagarea culturii la poporul român din Ungaria.

Dacă voim să fim față de noi sinceri și să ne spunem adevărul, trebuie să recunoaștem că factorii noștrii culturali în trecut pentru cultura poporului de rând, a țeranului român, au făcut tare puțin sau mai nimic; iar noi acum dacă nu vom începe și continua acțiunea noastră culturală pentru luminarea și deșteptarea poporului de rând, a țeranului român, atunci toată munca noastră culturală e ca o zidire începută fără fundament; deci acțiunea noastră culturală numai atunci are rațiune, numai atunci va fi de valoare, dacă lucrăm în prima linie și cu toate puterile noastre la luminarea și deșteptarea poporului de rând, a țeranului român, ca să-l punem în stare, să-l facem capabil a-și apăra existența și a susține lupta de viață în concurență cu alte popoare conlocuitoare, unele mai culte altele mai favorite de soarte.

Numai așa facem bine poporului, numai așa ne împlinim datorința.

Dar trebuie să vorbim adevăr și să recunoaștem, că în timpul mai nou de vre-o câți-va ani încoace Asociațiunea a început a lucra în această direcțiune, multe și însemnate lucrări ale ei se refer la promovarea culturii poporului de rând, să vede că conducerea Asociațiunii e pătrunsă de ideea, că edificiul cultural trebuie început dela fundament, că cultura națională trebuie începută dela popor.

Pentru această nobilă nisuință merită Asociațiunea toată recunoștința noastră și e îndreptățită a pretinde tot sprijinul dela întreg puplicul românesc.

Sunt însărcinat din partea Societății a aduce Asociațiunii acest tribut de recunoștință și a exprima dorința, ca lucrările ei să aducă roade mănoase pentru cultura poporului român din Ungaria*.

Secțiunile științifice-literare. Conformându-ne hotărârii luate în ședința I. a ultimei adunări generale, publicăm următorul extras din raportul prim-secretarului Asociațiunii despre lucrările secțiunilor științifice-literare :

„Activitatea de pân' aci a secțiunilor, ce e drept, nu arată încă rezultate mănoase, dar îndreptătesce la bune speranțe. Anul dintâiu al existenței secțiunilor a fost ocupat aproape exclusiv cu lucrări de organizare, sancționate ulterior prin votul adunării generale din anul trecut. Puse acum pe bazele ce ele 'și-le-au ales, Secțiunile științifice-literare au inaugurat o activitate mai intensivă, și învingând în scurt timp greutățile începutului, au căutat să dea dovezi serioase ale vitalității lor.

Actele secțiunilor, publicate în Analele Asociațiunii, arată mai pe larg lucrarea ce ele au sevârșit, și raportul de față se mărginește a reasuma pe scurt cuprinsul acelor acte.

Înainte de a arăta singuraticele lucrări ale secțiunilor, îmi iau voia a raporta despre schimbările personale ce au urmat în sinul lor.

Secțiunea științifică a pierdut prin moarte pe unul dintre cei mai valoroși membri ai săi, pe Dr. George Vuia... Secțiunile depun tributul venerațiunii și recunoștinței lor pentru regretatul coleg prin discursul comemorativ, care se va ceti în această ședință și se felițează de coincidența că pot onora memoria lui Dr. George Vuia chiar în Oravița, unde dânsul a trăit și muncit timp mai îndelungat.

Prin demisiune au devenit vacante încă alte 6 locuri în secțiuni, și astfel ele s'au întregit cu 7 membri ordinari noi, alegând :

a) în secțiunea științifică pe domnii Simeon Stoica, Dr. Ambrosiu Chețian și Dr. Aurel Ciortea ;

b) în secțiunea școlară pe dnii Patriciu Drăgălina și Ioan F. Negruțiu, iar

c) în secțiunea economică pe domnii Romul Simu și Dr. C. Diacovich.

În urma modificării Regulamentului secțiunilor, aprobată de ultima adunare generală, secțiunile s'au întregit și cu 14 membri corespondenți, alegând :

a) în secțiunea literară pe dnii N. Sulica Dr. Sextil Pușcariu, Enea Hodoș și Val. Branisce ;

b) în secțiunea istorică pe dnii Dr. Ioan Mihályi, Silv. Moldovan și Nic. Togan ;

c) în secțiunea științifică pe dnii Dr. I. Radu și Vict. Borlan ;

d) în secțiunea școlară pe dnii Dum. Lăpădat și Dum. Mosora, iar

e) în secțiunea economică pe dnii Nic. Petrescu, Ioan de Preda și Dr. Nic. Vecerdea.

În decursul anului din urmă secțiunile, cu toate greutățile ce le întâmpinau din cauza că în urma schimbărilor personale acum înșirate nu erau complete, precum și în urma neajunsului atât de mult simțit în

viața noastră națională, că forțele noastre literare în lipsa unor centre sociale și culturale mai mari, sunt împrăștiate în diferite ținuturi îndepărtate ale țării, — s'au întrunit totuși în numeroase ședințe, în cari au dezvoltat o activitate destul de intensivă.

Anume: Secțiunea literară a ținut 4, secțiunea istorică 2, secțiunea științifică 2, secțiunea școlară 2 și secțiunea economică tot 2 ședințe, deci în total s'au ținut 12 ședințe de secțiuni, ale căror lucrări au fost apoi prezentate în ședința plenară, întrunită în Sibiu la 13 și 14 Iulie a. c.

Hotărârile ce s'au luat în această ședință plenară ating mai multe chestiuni de deosebită importanță literară și culturală, și dacă secțiunile întru realizarea problemelor ce și-le-a stabilit, nu vor fi lipsite de concursul adunării generale și al publicului nostru, credem că lucrarea lor va pute contribui în măsură însemnată la înaintarea scopurilor și intereselor culturale ale poporului nostru.

Amintim în primul rând măsurile luate pentru conservarea și cultivarea celui mai scump tezaur al poporului român: a limbei noastre naționale, care în urma grelelor împrejurări în cari trăim și cari ni-au divizat nu numai în privința politică, ci și în viața noastră intelectuală, la noi în țară nu a putut ține pas în dezvoltarea ei cu acel avânt ce l-a luat limba română dincolo de Carpați.

Lucrarea de unificare și îndreptare a limbei literare și a ortografiei române, este pentru noi o chestiune de deosebită importanță națională, și credem că năzuințele secțiunilor și activitatea ce ele vor desvolta în această direcțiune, merită și vor avea întreg concursul publicului nostru cult.

Aceeași atențiune au dat-o secțiunile încă și altor două bunuri naționale, nu mai puțin scumpe poporului nostru: anume nomenclaturei noastre toponomastice și portului nostru național.

Numirile de localități reprezintă o însemnată parte a istoriei noastre naționale, și astăzi, când în urma măsurilor legale ce s'au luat în timpul mai nou cu privire la acest obiect, atâtea monumente ale persistării noastre pe pământul nostru strămoșesc sunt expuse peirei, a fost o adevărată datorință națională, ca cei chemați a păstra trecutul și prezentul pentru viitor, să iee la timp toate măsurile posibile pentru salvarea importantului izvor al istoriei noastre naționale, ce îl reprezintă nomenclatura toponomastică.

Tot astfel ni-a impus și influința nivelisătoare a stărilor economice moderne, datorită de a îngriji și de conservarea portului nostru național, care este un moment atât de caracteristic și atrăgător în viața poporului nostru și împreună cu motivele naționale în industria noastră de casă, merită a fi păstrat ca un scump odor.

Credem și sperăm deci, că adunarea generală va apreția motivele secțiunilor și propunerile ce i-le prezintă în aceasta materie Comitetul central, și va vota cu tot dragul mijloacele ce i-se cer pentru realizarea lucrărilor înșirate.

Afară de aceste rezultate ale activității secțiunii literare și istorice, mai putem aminti la acest loc și lucrările deocamdată numai începute ale secțiunii școlare pentru studiarea cât mai aprofundată a stării școlilor noastre naționale, ca pe deplin orientați să căutăm mijloacele trebuincioase și căile potrivite pentru ajutorarea și înaintarea lor, — apoi o serie de probleme stabilite de secțiunea economică pentru ridicarea stărilor economice ale poporului nostru, cari în foarte multe direcțiuni sunt avisate la un sprijin cât mai intensiv și reclamă de urgență măsuri de protejare și sanare din partea cercurilor competente.

Expunerea mai amănunțită a acestor lucrări și năsuințe trebuie să o amânăm pân' la timpul, când începuturile făcute vor lua forme mai concrete.

Ce privesce producțiunea literară a secțiunilor, aceea în anul trecut — afară de publicațiunile organului oficial al Asociațiunii, ale revistei „Transilvania“, — s'a mărginit la editarea unei conscripțiuni de deosebit interes istoric a Diecesei Făgărașului din secolul XVIII, publicată de Dr. Aug. Bunea, și a unei folositoare broșuri despre cărțile funduare, de Dr. Val. Moldovan.

Acestor edițiuni, în sine modeste, le vor urma însă încă în decursul acestui an câte-va publicațiuni parte terminate pentru tipar, parte în lucrare, și cari vor forma continuarea „Bibliotecii populare“ a Asociațiunii.

Asupra totalității producțiunii literare a Românilor din țeară, — raportul de față nu se extinde.

Ședința plenară a susținut anume și de astă-dată hotărîrea luată în anul trecut, ca secretarul Asociațiunii să publice numai repertoriul bibliografic al producțiunii literare, iar aprețierea acestei producțiuni să se facă numai din timp în timp prin referenții secțiunilor, și anume de fiecare în specialitatea sa, rămânând ca raportul ce este a se prezenta cu ocasiunea adunării generale, să expună numai activitatea secțiunilor și producțiunea literară a Asociațiunii.

De această îndatorire ne-am achitat prin înșirarea lucrărilor sevîrsite de secțiuni, și ori-cât de modest ni-s'ar pără cadrul în care s'a mișcat această activitate, — credem totuși că nu i-se va puté nega nici serioșitatea nici însemnătatea.

Problemele ceși așteaptă deslegarea și rezolvarea prin secțiuni, — în timp de un an sau doi, abia pot fi precisate cu destulă claritate, și cu atât mai puțin se vor puté pretinde astăzi rezultate reale.

Nu este vorba numai de împlinirea unilaterală a unei serii de lucrări, ci de înaintarea unui întreg proces de dezvoltare, care numai după timp îndelungat și numai după muncă îndelungată își va puté aduce roadele.

Începutul s'a făcut sub bune auspicii. Asociațiunea a sciut pune în serviciul intereselor culturale ale poporului nostru un însemnat grup

de puteri probate și viguroase, și serioșitatea cu care acestea și-au început lucrarea, ne întărește în credința, că cu ajutorul lor, Asociațiunea va pute suplini în viitor mult din ceea-ce s'a întrelăsat în trecut și va pute face un însemnat pas înainte întru înaintarea culturii poporului român“.

EXPOZIȚIA INDUSTRIALĂ DIN SIBIIU.

Duminecă în 19 Octombrie n. a. c. la oarele 11 a. m. a fost inaugurată expoziția industrială românească din Sibiiu. Ea este a treia expoziție mai mare aranjată de noi Români din țară. Primele expoziții, în parte preponderantă din articole ale industriei de casă, au fost aranjate de Asociațiune, în Brașov la 1862 și în Sibiiu la 1881, urmând una după alta la intervale de circa 20 ani. Între expoziția din 1881 și cea de față a mai avut loc un număr mai mare de alte câteva expoziții, între cari: 12 expoziții de vite și 3 expoziții de poame toate aranjate de „*Reuniunea română de agricultură din comitatul Sibiului*“, 1 expoziție curat industrială aranjată în 1892 din incidentul iubileului de 25 de ani al „*Reuniunii sodalilor români din Sibiiu*“. Afară de aceste sunt vrednice de amintit: expoziția aranjată de „*Reuniunea femeilor române din Sibiiu*“, de „*Reuniunea femeilor din comitatul Hunedoara*“, de „*Reuniunea femeilor din Selagiu*“, cum și câteva expoziții comunale aranjate de diferite despărțăminte ale Asociațiunii, anume al Blajului, Orăștiei, Branului ș. a.

Grupând aceste câteva date istorice cu privire la expozițiile românesce din patrie, am făcut-o numai pentru a arăta că aproape numai în orașul și comitatul Sibiiu s'au aranjat până acum expoziții românesce (19) și cu deosebire am făcut-o pentru a scoate la iveală vrednicia „*Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiului*“ și a „*Reuniunii sodalilor români din Sibiiu*“ cari au aranjat până acum 17 expoziții, între cari și cea de față. Am mai făcut această constatare pentru a arăta și cu această ocaziune, câte lucruri bune pot pune la cale reuniunile, de cari noi suntem atât de sêraci, și totodată să dovedim ce mare trebuință avem de reuniuni agricole și de meseriași, conduse de oameni desinteresati și zeloși.

Și acum să intrăm în meritul chestiunii.

Expoziția a fost inaugurată la data susnumită de dl Dim. Comșa, în prezența notabilităților din Sibiiu și a unui public numeros și distins, Români și străini, din loc și împrejurime.

În cuvântul de deschidere, dl Comșa a arătat motivele și scopul aranjării acestei expoziții, și anume că ea s'a aranjat pentru „a întruni într'un singur mănunchiu frățesc rodurile muncii și priceperii, hărniciei și iscusinței românesce“ și pentru a contribui prin expoziție „la strângerea rândurilor adese-ori răslețe, la propășirea industriei românesce, la împreună lucrare economică și la încrederea în marile destoinicii, proprii neamului nostru“.

Despre însași expoziția, anume atât despre *secția industriei de casă*, cât și despre *secția meseriilor* nu avem decât cuvinte de laudă. Au expus 51 comune din comitatul Sibiiu, și adevărat aproape 450 exponente peste 1700 obiecte din industria de casă; 37 comune din comitat nu au expus; dar în schimb au fost expuse frumoase obiecte de industria de casă; din câte-va comune aparținătoare altor comitate.

Obiectele aparținătoare industriei de casă, îndeosebi ale industriei textile, sunt foarte bine reprezentate, și ele, precum constată chiar și

străinii, ca executare în colori sunt splendide și pline de gust, iar soliditatea materialului este neîntrecută.

În fruntea salei celei mari dela Gesellschaftshaus unde e aranjată expoziția, sunt improvizate 3 odăi înzestrate cu obiectele necesare, și anume o odăe din Seliște, alta din Rășinari și a treia din Avrig. La dreapta o selișteană țese pachioale, iar o țerancă din Mohu țese frumoase cătrinte; la stânga în front funcționează un răsboiu de brăcii și este aranjată o frumoasă colecție de cusături a doamnei M. Cosma. Tot în front, la dreapta și la stânga, două cusătoare destoinice execută neîntrerupt frumoase cusături.

Pe lângă pereți, la dreapta, la stânga și prin mijloc sunt mese de mese încărcate în mod estetic cu tot felul de obiecte lucrate de țeranele noastre și grupate după diferitele comune cari au expus; iar pereții, împreună cu frontul galeriei sunt împodobiți și ei, pe lângă ghirlande, cu covoaară, perdele și alte țesături. Tot astfel e aranjată și sala mai mică din fund.

De remarcat sunt cele 12 păpuși lucrate după modelul păpușilor reginei României și îmbrăcate în portul național alor 12 localități românesci, un frumos album de mostre, compus din cusături colectate de „Reuniunea agricolă din comitatul Sibiiului“.

Tot în sala cea mare în fund sunt aședate și câteva obiecte proprii meseriilor, anume o garnitură de mobile: masă, canapea, foteluri, dulapuri, oglinzi, o cassă de fer și o cassetă, apoi diferite vestimente confecționate de meseriașii nostri, ș. a.

În sala laterală a casei se află un număr frumos de obiecte de curelărie, păpucărie, sculptură, măsărit, rotărit și aproape din toți ceilalți rami de meserii. Toate obiectele expuse de meseriașii nostri arată progresul îmbucurător ce am făcut în această direcțiune.

TELEGRAFIA FĂRĂ SÎRME.

Urmărind cu atențiune mișcările științifice ce s'au făcut în ultimii dece-cincispredece ani pe terenul electricității, remarcăm următoarele momente mai pregnante: experimentele profesorului Dr. Heinrich Hertz (1888—89); experimentele electrotehnicului american Nicolae Tesla; rațele x descoperite și studiate de profesorii Filip Lenard și Röntgen (1895); și telegrafia fără sîrme a lui Marconi — fiind deci reprezentanții: trei Germani, un American (de origine Croat) și un Italian.

Despre experimentele lui *Hertz* mai pe larg a scris la noi dl prof. *Emiliiu Vicu**; despre rațele x încă au apărut câte-va articole de ziare și reviste. Mai rămâne de ȃis o vorbă-doue despre experimentele lui Tesla și telegrafia de scântei alui Marconi, începând de astă-dată cu chestiunea din urmă fiind de interes mai general și în același timp mai de actualitate.

Nicolac Tesla făcuse altă-dată, la finea unor experimente, următoarele reflexii:

*) „Vederi mai noue despre natura internă a electricității“ în Programa gimnasiului din Blaș pe 1893—4.

„Va veni un timp — ȃice el — ȃn care ori-ce aparate de propagare vor fi superflue. Ne va fi posibil, ca dela o staȃiune centrală să punem ȃn mișcare un motor unde-va, fără să avem lipsă de alte conducȃțiuni, decăt de pămȃnt.

Dacă ne-ar fi posibil să provocăm cu ajutorul unui sistem de mașini puternice variaȃiuni repeȃi ȃn tensiunea electrică a pămȃntului — o sȃrmă de lungime suficientă și ridicată vertical ȃn sus, va fi străbătută de curenȃi, a cȃror intensitate va putȃ fi mărită provȃȃȃnd capȃtul superior al sȃrmei cu un corp metalic de anumită mărime. Aceșȃi curenȃi vor putȃ fi transformaȃi ȃn alȃi curenȃi de expansiune mai mică, putȃȃdu-se ȃntrebuȃȃta pentru mișcarea cutărui și cutărui motor. Acest experiment, extrem de interesant, din punct de vedere sciȃntific, s'ar putȃ face mai bine pe marea ȃntinsă și chiar dacă energia obȃtinută nu s'ar ajunge pentru mișcarea de motoare, va fi de sigur importantă pentru transmiterea de telegrame“.

Ideile exprimate aci ca simple concluziuni ale experimentelor au ajuns ȃn curȃȃnd pe calea realizării și anume din punct ȃn punct ȃn ceea-ce privesce transmiterea depeșelor.

Pentru a scoate mai ȃn relief ȃnsemnătatea acestui punct nu va fi de prisos să-l rotunȃim cu cȃteva reflexii de natură sciȃntifică. Fisicesce e constatat raportul cel ȃntim dintre lumină, cȃldură și electricitate. A trage o linie hotărȃită de demarcaȃie ȃntre ele nu e cu puținȃ și ȃntru cȃt se trage nu trebuie să ne scape din vedere neajunsurile spiritului nostru deprins și condamnat să perceapă un anumit complex de fenomene numai clasificȃȃdu-l ȃn grupe, clasificare, ce de multe-ori se execută ȃnsă prea pedant:

Statt Natur in's Herz zu fassen
Dankbarlich gerührt und warm:
Teilen wir ihr Reich in Klassen,
Schulgerecht, dass Gott erbarm!

Mișcările indicate mai sus, fie sub forma de lumină, fie sub forma de cȃldură sau, ȃn fine, de electricitate se nasc din vibraȃiunile moleculari ale corpurilor și se propagă prin undulaȃiuni ȃn toate direcȃiile posibile servind ca mediu propagator ȃntr'un cas și ȃn altul același corp imponderabil și ultrafin, numit *eter*. Undulaȃiunile provocate le percepem ȃn diferite moduri, după cum sunt lungimile lor. Dacă această lungime este mai mică de 0,0004 mm., undulaȃiunile nu le putem observa cu ochii, au ȃnsă influenȃă chimică asupra unei plăci fotografice. Undulaȃiuni cu lungimi dela 0,0004 până la 0,0008 mm., le vedem ȃn colorile spectrului ca lumină violetă, albastră, verde, galbenă, orange și roșie. Dacă lungimea trece peste 0,0008 mm., și ajunge la 1 cm., obȃținem raȃe calorifice; iar dela 1 cm. ȃn sus până la cȃteva sute de metri: ne dau raȃe electrice.

Principiul telegrafiei fără sîrme stă imediat în conexiune cu esența electricității: fiind agentul propagator undulațiunea electrică.

Deja Feddersen observase că la descărcarea unei butelii de Leyden scântee, ce se ivesce, constă din o mulțime enormă de vibrațiuni. Cu ajutorul unei oglinzi sferice pusă în rotațiune el reuși a descompune scântee în fazele sale constitutive, proiectând pe lângă aceasta toată imaginea pe o placă fotografică. Din spațiile luminoase și întunecate a determinat apoi timpul unei vibrațiuni, care abia face $\frac{1}{1000000}$ parte dintr'o secundă, fiind deci numărul vibrațiunilor mai mult de un milion pe secundă și trecând chiar peste 100 milioane dacă buteliile sunt mici.

După constatările geniale începute de Faraday și continuate de discipolul seu Maxwell, demonstrarea definitivă a undulațiunilor electrice a făcut-o Hertz*) prin experimentele sale devenite celebre în toată lumea cultă. Dela aceste a pornit *Nicolae Tesla* într'o altă serie de experimente devenite tot atât de celebre și dela aceste a pornit numai puțin — în zilele noastre — și inginerul italian Marconi cu telegrafia fără sîrme.

Depeșele se dau prin undulațiuni electrice.

Undulațiunile se provoacă la manipulator prin aparate de inducțiune și butelii de Leyden (radiatorul lui Righi) în combinațiune cu un manipulator telegrafic, sistem Morse, intercalate toate în curentul dela o baterie galvanică. Prin închiderea și deschiderea curentului efectuită la aparatul Morse, se provoacă scântei la flacoanele de Leyden și dela aceste scântei pornesc undulațiuni în toate direcțiunile, întru cât nu le stă în cale nici o pedecă.

Ca receptor va trebui să servească un aparat, care să fie în stare a prinde undulațiunile din aer și acesta este așa numitul *flacon radioconductor*, principiul căruia a fost aflat de *Brauly*, în praxă aplicându-l mai întâiu renumitul profesor de fizică *Lodge*.

Un cilindru subțire se umple cu pilituri de nickel sau de argint, închiidându-se la cele douë capete prin capacuri de cupru, la cari se pot aplica sîrme conducătoare. Acest flacon opune rezistență groaznică curentului electric, încât prezența acestuia abia o putem constata cu ajutorul unui multiplicator foarte simțitor. Observăm însă că îndată ce se descarcă în apropiere-i o butelie de Leyden sau vr'un aparat de inducțiune, *rezistența lui scade*, pentru a cresce din nou, dacă vom agita flaconul și prin urmare vom conturba piliturile de metal.

Radioconductorul se intercalează în curentul electric al unei baterii de asemenea cu un aparat telegrafic sistem Morse. Curentul este atât de neînsemnat față de rezistența enormă a radioconductorului încât electromagnetul dela receptorul Morse nu poate atrage levatorul imprimator. Insă îndată-ce ajung undulațiuni electrice, rezistența din radio-

*) Născut la 1857, mort la 1 Ianuarie 1894 ca profesor de fizică la universitatea din Bonn.

conductor scade și curentul devine astfel mai puternic. Electromagnetul atrage levatorul și acesta prin capetul opus imprimă semnele pe fașia de hârtie, ce trece printre sulurile receptorului, întocmai ca la telegrafia obicinuită. În acelaș timp însă levatorul, prin mișcarea sa, închide un alt curent, care la rëndul seu lasă liber un ciocănel, încât acesta lovesce radioconductorul, conturbă piliturile și prin aceasta îl restitue în poziția de mai înainte; cu alte cuvinte, rezistența devine iarăși mare, curentul slab, levatorul nu mai este atras și tot receptorul poate primi o nouă undulațiune pentru a se repeta apoi întreg procesul anterior. Este evident, că pentru fie-care undulațiune vom obține câte un semn la receptor și din combinarea acestor semne s'a constituit alfabetul, întocmai ca la telegrafia sistem Morse.

Aparatele aceste au efectul dorit numai pentru depărtări mici. Pentru transmițeri la distanțe de mai mulți kilometri li se modifică poziția în sensul că atât la radiator cât și la receptor câte-un pol se pune în legătură cu pământul în vreme-ce polii ceialalți să proved cu sîrme de metal ridicate vertical în sus aducându-se în legătură bună-oară cu sîrma cutărui paratoner, cu sîrme întinse între urloaiile dela fabrici etc. Cu aparate astfel modificate, Marconi a telegrafat peste canalul Bristol, la distanță de 14 klm. iar profesorul Slaby din Charlottenburg întindând, cu ajutorul alor două baloane, sîrme până la înălțimea de 300—400 m. a obținut posibilitatea de transmițeri la distanțe și mai mari. Experimentele ulterioare au arătat că, în genere, între distanța de transmițere și lungimea sîrmei este un anumit raport. De exemplu, pentru transmițeri la 40 km. este de lipsă o sîrmă de 80 m. lungime; pentru transmițeri la 350 km. una de 1400 m.

Până mai eri-alaltăeri era mare zarvă în jurul faptului că aparatele nu se pot lăți peste mări și țeri fie din motivul, că distanța la care „bat“ este de-ocamdată mică; fie din motivul, că la casuri când telegrafăm poate să resară cineva ca din senin și să ne surprindă depeșă pe neașteptate; abstrăgînd dela un al treilea inconvenient, nu mai puțin ponderos, că telegrafînd de-odată *din* mai multe direcții *în* mai multe direcții: ne poticnim foarte firesce de o încrucișare neplăcută.

Modul pentru delăturarea acestor inconveniente l-a născocit mai ântâi Marconi prin o ingenioasă acomodare a aparatelor cari să dea și să primească numai *undulațiuni de anumită lungime*. E vorba de un fenomen cu totul analog rezonanței acustice, când doue diapasoane de acelaș ton aședate la anumită distanță unul de altul: va fi de ajuns să tremure unul pentru-ca și celalalt să înceapă numai decât a vibra.

Experimentele decisive le-a întreprins Marconi între stațiunile Poole în Dorset și St.-Catarina pe insula Wight; la depărtare de 48 km. Doi telegrafiști dădură de-odată din St.-Catarina doue depeși la Poole. Aici au fost primite și redade corect de telegraful Morse. Pentru variație, cei doi funcționarirecurseră la un alt expedient dând unul o telegramă

în limba franceză, al doilea în limba engleză. Receptorii corespunzători la stațiunea Poole redară independent unul de altul cele două comunicări fără nici o alterare. Pentru complicarea experimentelor și examinarea aparatelor, de-odată cu telegrafările anumite începu și oficialul admiral englez o corespondență între Portsmouth și Portland: două stațiuni ce cad tocmai cruciș față de stațiunile anterioare. Resultatul a fost pe deplin mulțămitor subînțelegându-se firesce că pedeca încrucișărilor o putem privi ca delăturată.

În același timp se produce și în Germania o vie mișcare pentru perfecționarea acestei telegrafii — grație firei nemțești de a urmări cu stăruință ideile răsărite ici-colo. În fruntea mișcării este profesorul Slaby dela școala politehnică din Charlottenburg, care studiasse chestiunea cu tot aparatul științific, de care dispune fizica modernă și ajunse la aceleași idei, cari le pusese deja în practică Marconi, de a produce adecă undulațiuni de anumită lungime și de a acomoda receptorul conform acestor undulațiuni.

Experimentele necesare le produse în 22 Decembre 1900 împreună cu contele d'Arco, schimbând corespondență din Berlin cu Școala politehnică din Charlottenburg și cu stațiunea centrală de electricitate din Schöneweide: la depărtări de 4 respective de 14 km. de Berlin*). Prin o serie de conferențe, ce le-a ținut ulterior (prin Ianuarie, Februarie 1901) avea scopul să vulgarizeze și a vulgarisat aceste rezultate.

Mai este un fapt, ce nu-l putem lăsa neamintit, și anume importanța nediscutabilă ce o va avea telegrafia fără sîrme în domeniul *meteorologiei*.

Aparatul este simțitor față de undulațiunile electrice provenite dela radiator, dar numai puțin simțitor este și față de undulațiunile electrice provenite dela *fulger*. *Mr. Ducretet*, cel dintâiu constructor de aparate complete pentru acest fel de telegrafie, a observat cu ocaziunea unei furtuni din Iunie 1898 în decurs de 70 minute mai mult de 300 descărcări electrice *înregistrate de aparat*. Tot cu această ocaziune a mai observat că înregistrările se făceau *înainte* de a se vedé fulgerul sau de a auđi detunătura. Avem o dovadă mai mult despre urmările neprevăzute la cari poate da nascere perfecționarea unor aparate și despre modul cum invențiunile nouă prepară terenul pentru alte invențiuni ulterioare devenind și aceste la rëndul lor basa altora și așa mai departe, în progreseune înfinită.

G. Todica.

*) Nemții s'au grijit deja să atribue Țilei amintite „importanță istorică”: avënd în genere tendința de a scoate din discuție experimentele „străine” ale inițiatorilor adevărați și acotënd în relief numai cercetările proprii germane. Astfel radioconductorul e botezat deja „Fritter”, telegrafia fără sîrme e „telegrafie de scântei” = „Funkentelegraphie”. Rămâne, firesce, ca *tendența* procedurii să se breveteze cu observarea Românilui mucalit: „Morții lui de Ungurean, că 'mi-a furat luleaua și-i puse numele „pipă” ca să n'o mai cunosc!”